

Bevrijdingsfase

Op 6 juni 1944 voerden de geallieerde strijdkrachten een grootscheepse invasie uit in het Franse Normandië. Na ruim twee maanden van zware gevechten met de Duitse strijdkrachten braken zij medio augustus 1944 door en rukten in razendsnel tempo op naar de Nederlandse grens. Begin september 1944 kwamen de eerste geallieerde grondtroepen hier aan. De 17^e van die maand trachtten de geallieerden middels *Operation Market Garden* de grote rivieren in Nederland bij Eindhoven, Nijmegen en Arnhem over te steken. Op deze manier hoopten zij de Duitse *Westwall* (een verdedigingslinie die langs de Duitse westgrens vanaf de Zwitserse grens tot aan de Rijn ter hoogte van Nijmegen liep) heen te trekken en het industriële hart van Duitsland in het Roergebied te veroveren. De operatie liep uit op een mislukking, doordat het veroverde bruggenhoofd ten noorden van de Nederrijn bij Arnhem door Duitse troepen werd heroverd. Het grootste deel van Nederland bleef hierdoor onder controle van de Duitse strijdkrachten. De geallieerden kozen er nu eerst voor om in het zuiden van Nederland de Scheldemonding veilig te stellen en verder een breed front te formeren. Dit bleek een moeizaam en langdurig proces. Het onderzoeksgebied bleef na september 1944 in handen van de Duitse strijdkrachten.

Pas op 23 maart 1945 waren de geallieerde strijdkrachten in staat offensieve operaties uit te voeren ten noorden van de grote rivieren in Nederland. Dit was mogelijk, doordat zij in het westen van Duitsland bij Rees en Wesel een oversteek van de Rijn hadden geforceerd middels *Operation Plunder*. In hoog tempo werden het oosten en noorden van Nederland bevrijd door geallieerde militaire eenheden. Zo staken Canadese en Britse troepen op 11 april de IJssel over bij Westervoort (*Operation Anger*) en bij Voorst (*Operation Cannonshot*). In hoog tempo werd het noorden door geallieerde troepen bevrijd.

In Friesland werden de geallieerde troepen gesteund door een goed georganiseerd verzet. Met de zin “de fles is leeg” kregen verzetsgroepen het signaal dat zij in actie moesten komen. Ze moesten bruggen bezet houden en wegen en spoorlijnen versperren. Ondertussen probeerden steeds meer Duitse soldaten te vluchten. Zij trokken via Joure en Follega richting Lemmer, waar ze met schepen naar Duitsland wilden komen. Het bleek een chaotische terugtocht. Zo schreef [REDACTED] het volgende in zijn dagboek:

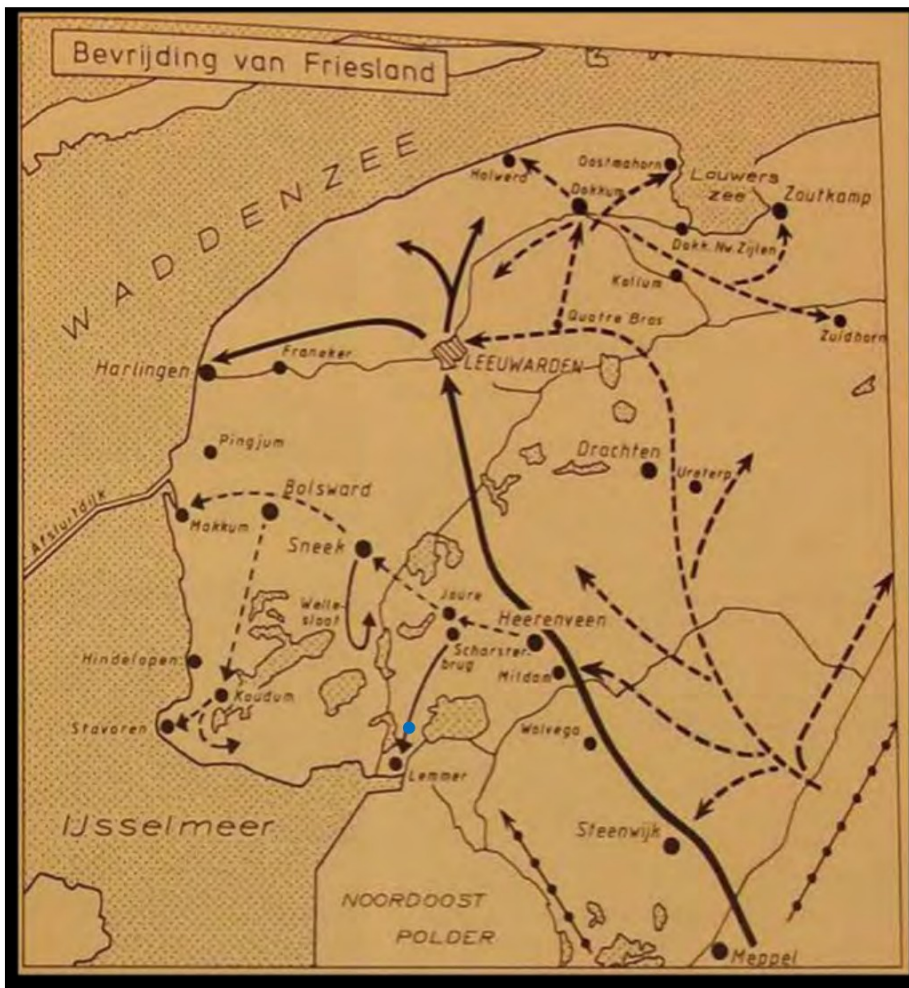
“Honderden, misschien wel duizenden Duitsers trekken door Lemmer. Wat een verschil met de militairen van het Duitse leger dat ons hier op 11 mei 1940, nu bijna 5 jaar geleden zijn schijnbare onoverwinnelijkheid toonde. Rondom Lemmer worden bruggen door de Duitsers opgeblazen. De brug bij Follega is nog intact.”

Op 15 april werd Joure zonder strijd door Canadese soldaten van het *Regiment de la Chaudière* bevrijd. Bij Scharsterbrug, even ten zuiden van Joure, had een groep van 70 Duitsers zich ingegraven. Op 16 en 17 april werd hier nog strijd geleverd. De Duitsers trokken weg via de oostkant van het Tjeukemeer, waardoor bij St. Nicolaasga nog gevechten ontstonden. Bij Joure werd Canadees artilleriegeschut geplaatst om Duitse posities bij Scharsterbrug, Follega en in Lemmer te beschieten.

*Afbeelding 12 25-ponder geschut van het 13^e Field Regiment Royal Canadian Artillery op het terrein naast de voormalige ULO school te Joure. Met dit geschut werden Scharsterbrug, St. Nicolaasga en Follega beschoten op 16 april 1945. Ze hadden onvoldoende vuurkracht om Lemmer te bereiken.
Bron: HWS Museum Joure, objectnummer f5691*

Op 17 april omstreeks 13.00 uur waren in St. Nicolaasga geen Duitsers meer aanwezig. Soldaten van het *Regiment de la Chaudière* konden hun doorstoot naar Lemmer voortzetten. Binnen een uur hadden ze de Friese stad bevrijd. Daarmee werd ook de gemeente Doniawerstal officieel bevrijd.

Afbeelding 13 De opmarsroute van drie Canadese brigades van de 3e Infanteriedivisie in Friesland. Het onderzoeksgebied is aangegeven met een blauwe cirkel.
Bron: Bollen & Vroemen (1994), blz. 197

Afbeelding 14 Overzichtskaart van de ontwikkelingen tussen 23 maart en 4 mei 1945, de dag waarop de Duitse strijdkrachten in Nederland capituleerden.
Bron: C. Klep, 'De bevrijding van Oost- en Noord-Nederland', in: Militaire Spectator, jrg. 189 nr. 4 (21 april 2020), 226.

4.2 Naoorlogse ontwikkelingen

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog lag het onderzoeksgebied in de Kleine Brekken Polder, binnen de voormalige gemeente Doniawerstal, provincie Friesland. Het onderzoeksgebied bestond uit polderlandschap. Direct ten noordoosten van het onderzoeksgebied was de Rijksweg van Sneek naar Lemmer gelegen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was direct ten oosten van het onderzoeksgebied een stroomtramlijn aanwezig. Deze tramlijn, die sinds 1901 in gebruik was, liep van Lemmer naar Joure, langs Follega en Sint Nicolaasga. Tot 1947 werd de tramlijn gebruikt voor passagiersvervoer. Daarna diende de tramlijn tot 1968 voor goederentransport. In 1968 werd de tramlijn opgeheven. Na 1968 werd de trambaan helemaal weggehaald en tussen Sint Nicolaasga en Joure omgebouwd tot fietspad.

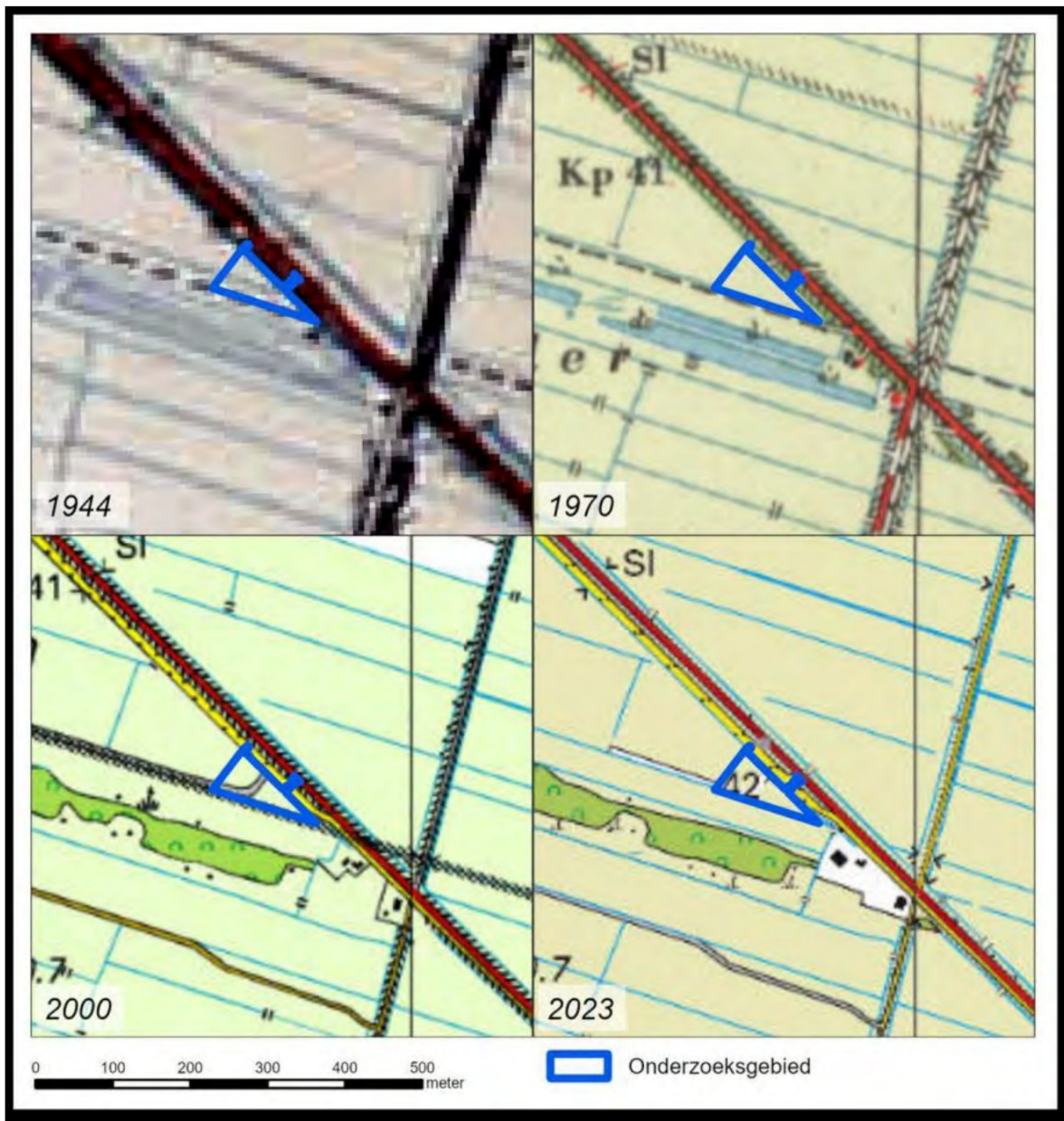
Afbeelding 15 Draaibrug in tramlijn over de Follegasloot, direct ten zuidwesten van het onderzoeksgebied.

Bron: Spanvis

*Afbeelding 16 Luchtfoto uit 1945 (links) met kruising tussen de Rijksweg Sneek-Lemmer en de tramlijn Joure-Lemmer. Rechts is dezelfde kruising te zien op een luchtfoto uit 2023. De tramlijn is verdwenen en bestaat uit een deels verhard fietspad. Luchtfoto uit 2023 (rechts) met
Bron luchtfoto 1945: Kadaster WOII Luchtfoto's, fotonummer 3009
Bron luchtfoto 2023: Beeldmateriaal.nl*

Een visuele weergave van de naoorlogse ontwikkelingen in en nabij het onderzoeksgebied is weergegeven in navolgende afbeelding en in bijlage 6.

Afbeelding 17 Overzicht naoorlogse ontwikkelingen.

5 Analyse historisch feitenmateriaal

Het historisch feitenmateriaal, afkomstig van de inventarisatiefase, is in dit hoofdstuk gedetailleerd geanalyseerd. Op basis hiervan wordt vastgesteld of er sprake is van de vermoedelijke aanwezigheid van OO in het onderzoeksgebied.

VERDACHT of ONVERDACHT CONFLICTPERIODE

Bij de analyse wordt het bronnenmateriaal geanalyseerd conform de richtlijnen van de CS-VROO. Hierin staat beschreven welke oorlogshandelingen wel of niet tot een verdacht gebied leiden. Tevens staat beschreven hoe het verdachte gebied in horizontale en verticale zin dient te worden afgebakend.

5.1 Analyse

- Grondoorlogfasen:
 - In de geraadpleegde bronnen kwamen geen aanwijzingen naar voren van gevechtshandelingen binnen en in de regio van het onderzoeksgebied ten tijde van de Duitse bezetting in mei 1940;
 - In de geraadpleegde bronnen zijn aanwijzingen gevonden van gevechtshandelingen in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied ten tijde van de bevrijding in april 1945. Vanuit Joure werd met Canadees geschut geschoten op Scharsterbrug, Follega en Lemmer. Echter zijn in de geraadpleegde bronnen geen concrete indicaties gevonden dat deze gevechtshandelingen binnen het onderzoeksgebied of direct in de omgeving van het onderzoeksgebied hebben plaatsgehad. Tevens zijn er bij de EODD geen relevante OO-vondsten bekend. Deze gebeurtenis leidt derhalve niet tot het afbakenen van een verdacht gebied.
- Luchtoorlog:
 - Op 5 augustus 1944 werd een goederentram ter hoogte van Follega beschoten door een geallieerd vliegtuig. Hierbij raakte de locomotief en de wagon direct achter de locomotief beschadigd. Het incident vond circa 800 meter ten zuidwesten van het onderzoeksgebied plaats. Derhalve leidt de gebeurtenis niet tot het afbakenen van een verdacht gebied;
 - In de nacht van 27 op 28 november 1944 vielen drie bommen op de kruising tussen de stoomtrambaan en de Rijksweg Sneek-Lemmer. Eén bom raakte de trambaan, waardoor deze over 30 meter beschadigd raakte. Twee andere bommen vielen in een veld ten westen van de trambaan. Op geraadpleegde luchtfoto's zijn nabij het onderzoeksgebied drie kraters te zien. De dichtstbijzijnde ligt op circa 40 meter ten zuidoosten van het onderzoeksgebied. In geraadpleegde bronnen wordt vermeld dat drie bommen zijn afgeworpen en op de geraadpleegde bronnen zijn drie kraters te zien. Derhalve kan worden aangenomen dat alle afgeworpen bommen zijn afgegaan en geen bommen als blindgangers in de grond zijn achtergebleven. De gebeurtenis leidt niet tot het afbakenen van een verdacht gebied;
 - In de geraadpleegde bronnen zijn enkele aanwijzingen gevonden van neergestorte vliegtuigen in de omgeving van het onderzoeksgebied. Echter zijn geen concrete aanwijzingen aangetroffen dat de toestellen in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn neergestort. De gebeurtenissen leiden derhalve niet tot het afbakenen van een verdacht gebied;

- Militaire aanwezigheid:
 - Op geraadpleegde luchtfoto's is te zien dat het gebied ten westen van het onderzoeksgebied is geïnnundeerd. Verder zijn in geraadpleegde bronnen geen aanwijzingen gevonden van militaire aanwezigheid in of in de directe omgeving van het onderzoeksgebied;
- OO-ruimingen:
 - In het archief van de EODD zijn geen relevante OO-vondsten aangetroffen.

Op basis van de hierboven uiteengezette analyse is het onderzoeksgebied **ONVERDACHT CONFLICTPERIODE** verklaard op het aantreffen van OO.

Afbeelding 18 OO-bodembelastingkaart onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied is **ONVERDACHT CONFLICTPERIODE** op het aantreffen van OO.

5.2 Leemten in kennis

Bij het uitvoeren van een onderzoek conflictperiode wordt getracht om de gebeurtenissen met een relevantie tot OO zo goed mogelijk in kaart te brengen. Er zijn echter vaste en in veel gevallen ook variabele factoren die het onderzoek limiteren. De navolgende factoren hebben een beperkende uitwerking gehad op het voorliggende onderzoek conflictperiode:

- In de periode 1940 tot en met 1970 werden ruimingen van OO niet centraal en systematisch vastgelegd. Derhalve is het van deze periode niet bekend in hoeverre er OO geruimd zijn in of in de nabijheid van het onderzoeksgebied;
- Er is gestreefd naar het zo goed mogelijk georefereren van de geraadpleegde luchtfoto's. Echter zijn de tijdens de Tweede Wereldoorlog genomen luchtfoto's zelden perfect te plaatsen op de huidige topografie. Derhalve dient rekening te worden gehouden met een georeferentieafwijking van 5 meter;

- Luchtfoto 3010 bleek belemmerd door bewolking. De mogelijkheden voor luchtfotoanalyse waren hierdoor beperkt;
- In het gemeentearchief zijn geen gegevens aangetroffen met betrekking tot schademeldingen en OO-ruiming;
- Er is bij de gemeente De Fryske Marren navraag gedaan naar reeds uitgevoerde onderzoeken op gebied van OO, maar hierop is op het moment van opstellen van deze rapportage nog geen reactie ontvangen.

6 Conclusie en Advies

6.1 Conclusie

Op basis van de analyse van het historisch feitenmateriaal in dit onderzoek conflictperiode wordt het onderzoeksgebied als **ONVERDACHT** aangemerkt op het aantreffen van OO (zie ook de OO-bodembelastingkaart in bijlage 2).

6.2 Advies

Sweco adviseert om de grondroerende werkzaamheden voor het onderzoeksgebied normale doorgang te laten hebben. Er is op basis van dit onderzoek conflictperiode geen aanleiding tot het nemen van vervolgstappen op het gebied van OO.

6.3 Slotwoord

Opgemerkt wordt dat er tijdens de uitvoering altijd aandacht dient te zijn voor het aantreffen van onverwachte zaken en dat het grondroerend personeel op de hoogte dient te zijn van het protocol voor toevalsvondsten. Indien tijdens het werk gestuit wordt op zaken die lijken op OO, dient het werk altijd terstond gestaakt te worden en een deskundige geraadpleegd te worden. Het handelingsproces dient als volgt te verlopen:

1. Verdacht object (mogelijke OO) gevonden door uitvoerder.
2. Object laten liggen waar deze gevonden is (NIET aanraken, beroeren of verplaatsen).
3. Werkzaamheden ter plaatse stilleggen.
4. Werkverantwoordelijke/leidinggevende informeert het bevoegd gezag of de dienstvertegenwoordiger en de politie (in noodgevallen met 112) over de vondst. Geef hierbij een zo duidelijk mogelijke omschrijving van het object zonder deze te beroeren.
5. Nabije omgeving afzetten (vrijhouden van toeschouwers en bewoners) en markeren. Rondom piketten met rood-wit lint of rondom met hekwerk.
6. Verdacht object houden tot de politie arriveert.
7. De politie schakelt zo nodig de EODD in. Deze onderzoekt het object en verwijdert het zo nodig.
8. Werkzaamheden pas hervatten na overleg met de politie of EODD en werkverantwoordelijke/leidinggevende.

Ten aanzien van OO zijn zowel de opdrachtgever als de opdrachtnemer verantwoordelijk voor de veiligheid van het uitvoerende personeel en de projectomgeving. Voor heel Nederland geldt dat er een risico is op toevalsvondsten. De uitvoerende partij en werknemers dienen op de hoogte te zijn van de OO gerelateerde risico's.

Het thema dient verankerd te zijn in het kwaliteitssysteem of in het V&G-plan. Zo mag de opdrachtgever van de opdrachtnemer verwachten dat deze periodiek een Toolbox OO verzorgt voor al haar grondroerende en uitvoerende personeel. Behandeld dient te worden: wat zijn OO en hoe om te gaan met een toevallige vondst. Dit om de veiligheid van de werknemer en de projectomgeving te vergroten.

Sweco beveelt Reddyn B.V. tot slot dringend aan om, alvorens met de voorgenomen werkzaamheden aan te vangen, de bevindingen van deze rapportage te overleggen aan gemeente De Fryske Marren.

Bijlage 1 – Overzicht onderzoeksgebied

Legenda

 Onderzoeksgebied

Overzichtskaart onderzoeksgebied
Regelstation Tjerkgaast

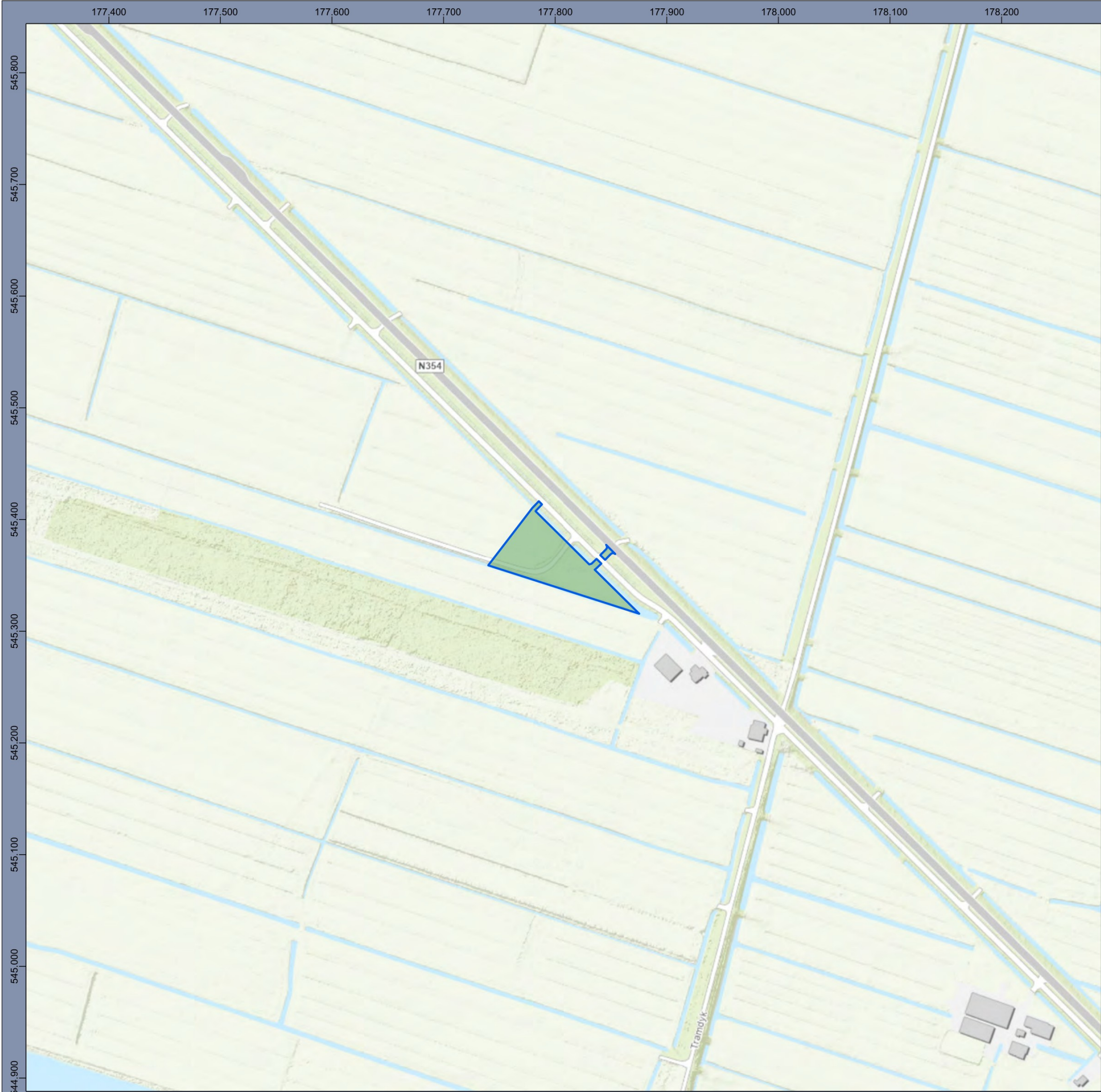
Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 2 – OO- bodembelastingkaart

Legenda

- Onderzoeksgebied
- Onverdacht

OO-bodembelastingkaart conflictperiode
Regelstation Tjerkgaast

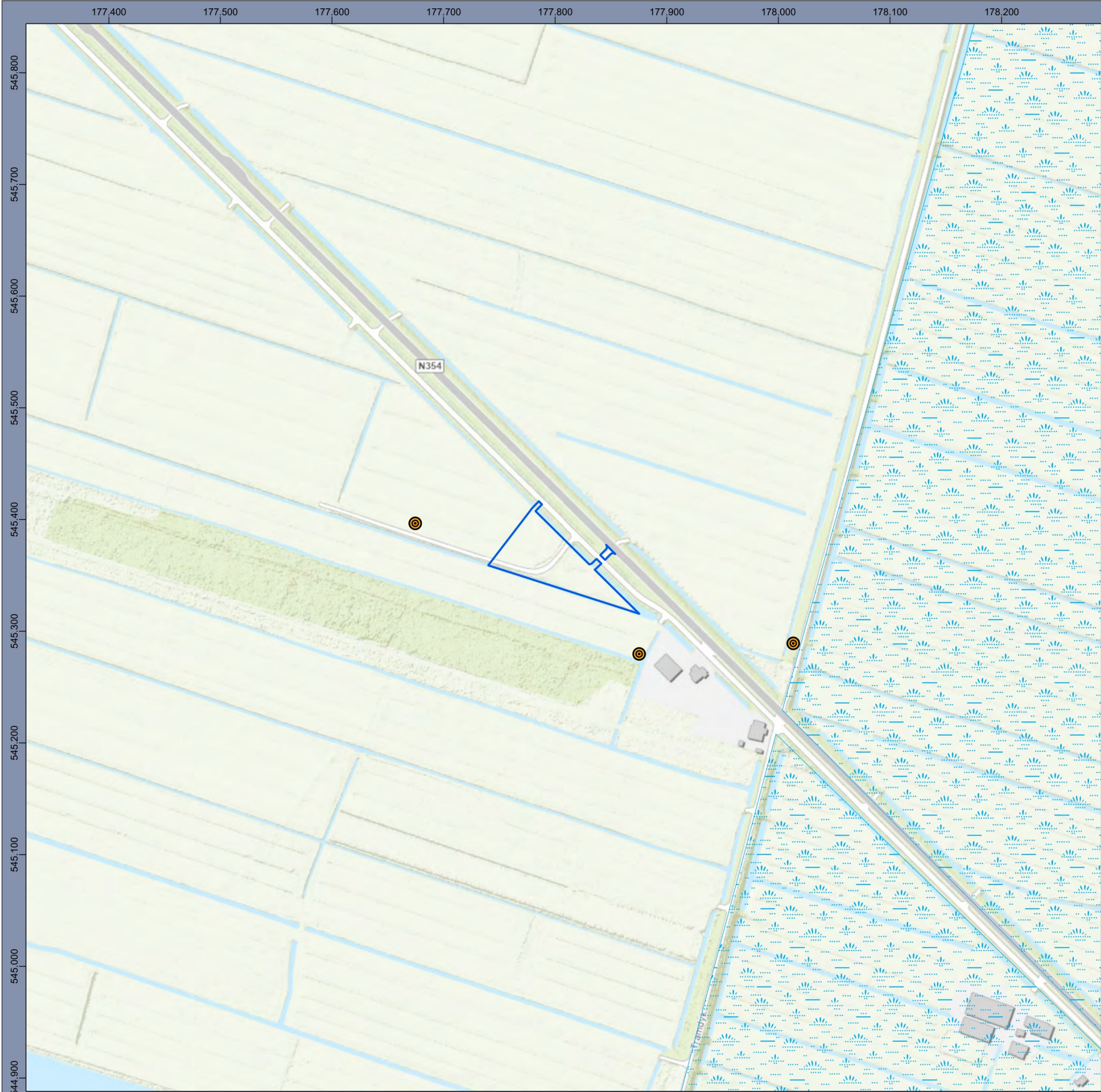
Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 3 – Inventarisatiekaart

Legenda

- Onderzoeksgebied
- Bomkrater
- Inundatie

Inventarisatiekaart
Regelstation Tjerkgaast

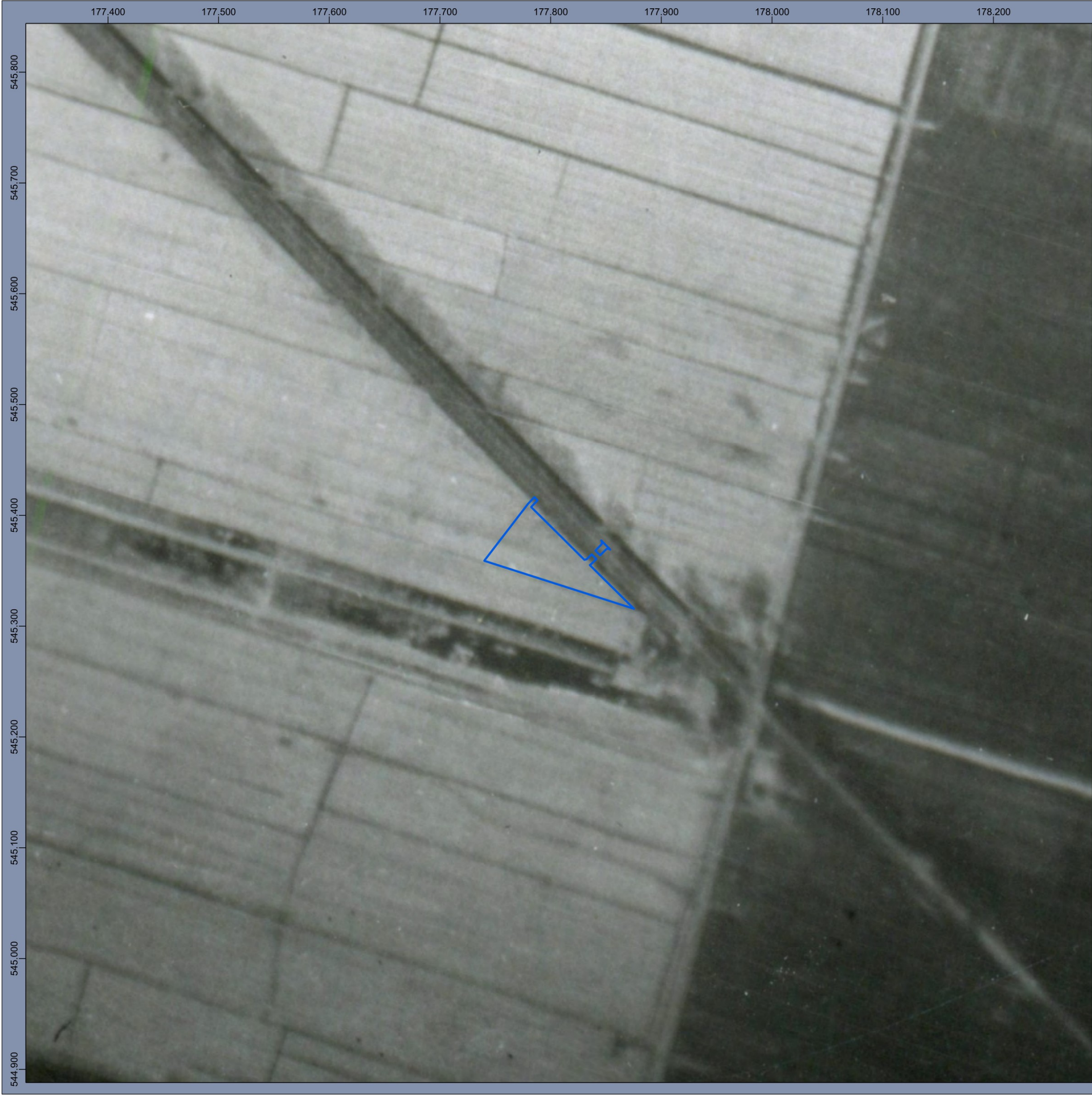
Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 4 – Luchtfotodekking

Legenda

 Onderzoeksgebied

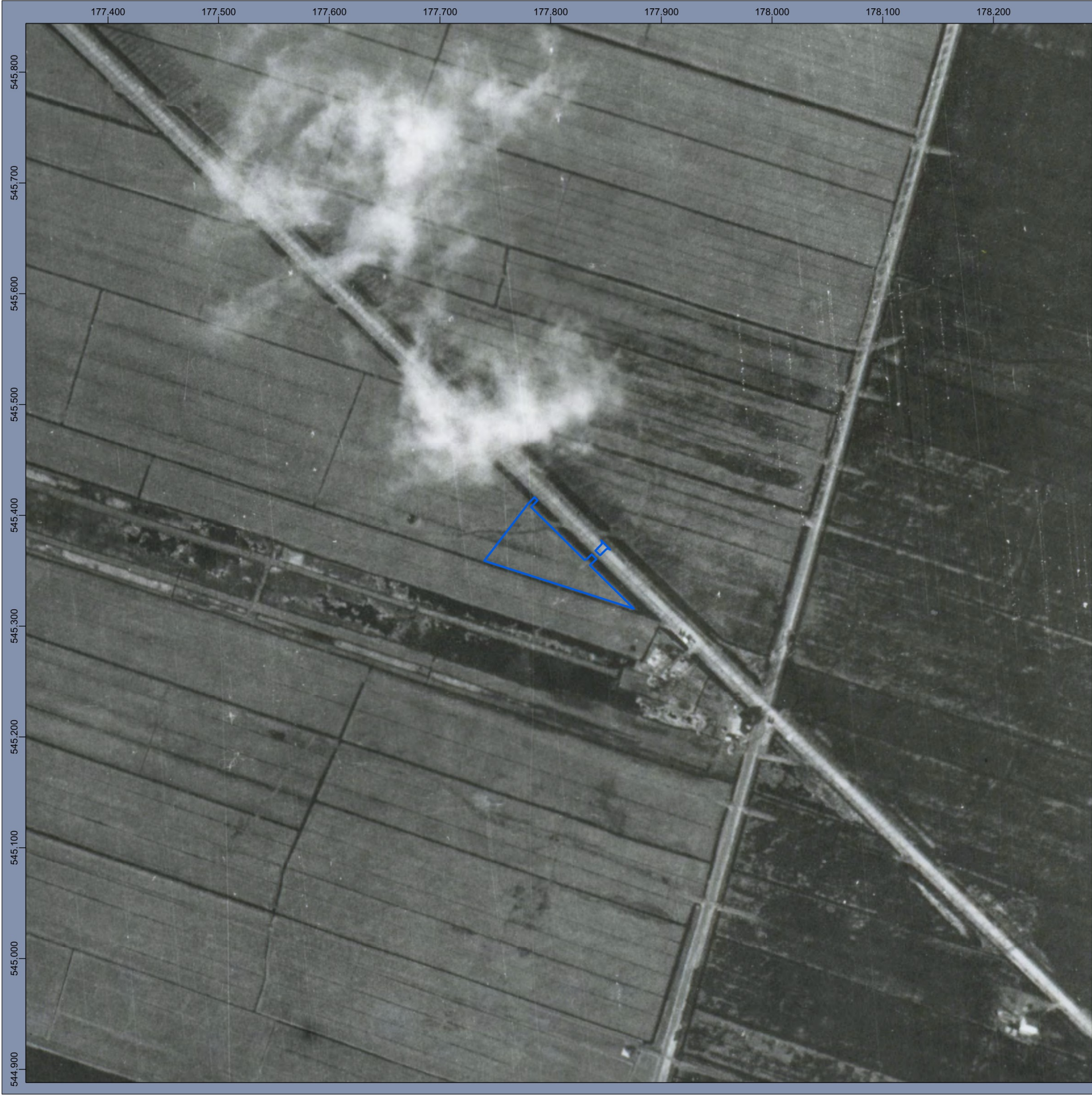
Situering luchtfoto 26-12-1944
Regelstation Tjerkgaast

Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Legenda

 Onderzoeksgebied

Situering luchtfoto 18-3-1945
Regelstation Tjerkgaast

Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 5 – Overzicht oorlogshandelingen

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
10/11-5-1940	<p>Op vrijdag 10 mei noteerde [REDACTED] wonende te Langweer, in zijn dagboekje:</p> <p><i>“Vrijdag trokken de Nederlandse troepen al door Joure. Ze waren terug geslagen. Er waren allemaal gewonde soldaten bij. [...] De volgende dag gingen we een eindje de weg Joure-Heerenveen op. En daar zagen we vier onbekende auto's aankomen, ze stoven ons voorbij. En nog vijf minuten later daar kwamen de eerste Duitsers aan.”</i></p> <p>Leden van de Jouster burgerwacht hadden de opdracht om de Haskerveenpolder onder water te laten lopen op de 11^e mei. Zij zagen echter de Duitsers al in de verte aankomen en bliezen hun actie af.</p>	Rignalda (2012), blz. 8-10	Literatuur
10-5-1940	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>“Mijn moeder riep mij vanmorgen al vroeg het bed uit. Ze vertelde dat Duitse militairen ons land waren binnen gevallen en dat we nu met Duitsland in oorlog waren.</i></p> <p><i>De hele nacht waren er vliegtuigen in de lucht geweest. [...]Het mocht wel niet van moeder, maar ik ben toch stiekem even Lemmer ingegaan.</i></p> <p><i>Nederlandse soldaten waren bezig de sluisdeuren op te blazen. 'Friesland moet onder water worden gezet zodat de Duitsers er niet door kunnen komen' werd onder de Hoek verteld. Ook onder de Hoek stonden al heel wat mannen te praten. Onze soldaten lieten schepen voor de haven ingangen zinken. Vanaf de trambrug kon ik zien dat er minstens vijf schepen al gezonken waren. [...]In de loop van de middag werd het duidelijk dat de Duitsers in Lemmer zijn. Er kwamen er steeds meer bij. Ze kwamen in een soort open auto met aan de voorkant twee wielen en daarachter rupsbanden. Achter aan deze voertuigen zijn kanonnen vastgemaakt. De meeste Duitsers kwamen echter</i></p>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<i>te paard en daar zijn er ook bij die een wagen of kanon trekken."</i>		
11-5-1940	<p>Uit het dagboek van [REDACTED]</p> <p><i>"Zaterdags waren de Duitsers hier al. Na die grijze auto kwam er een hele compagnie op fietsen, die hadden ze bij Batavus weggehaald. En die moesten naar de Afsluitdijk toe."</i></p> <p>Uit het dagboek van [REDACTED]</p> <p><i>" 's Middags al wemelde het van Duitse soldaten, bij de zuivelfabriek, wij mochten van moeder daar niet heen, want dat zou heel gevaarlijk zijn."</i></p> <p>De inkwartiering duurde niet lang. De volgende dag moesten de Duitse soldaten vroeg aantreden voor de strijd om de Afsluitdijk.</p>	Rignalda (2012), blz. 10-11	Literatuur
11-5-1940	De eerste Duitse troepen verschenen op 11 mei 1945 omstreeks 11 uur in de voormiddag in de gemeente Doniawerstal. Het betroffen wielrijders, infanterie en artillerie.	420-4	NIMH
11-5-1940	<p>Uit de aantekeningen van [REDACTED]</p> <p><i>"Lemmer werd op deze dag zonder slag of stoot bezet door onderdelen van het 22e cavalerieregiment onder commando van kolonel Freiherr von Thüringen."</i></p>		
12-5-1940	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Er kwamen de hele dag nog drommen Duitsers door Lemmer. Ze kwamen vooral via de Straatweg vanuit de richting Follega. De Duitsers die vandaag nog kwamen waren bijna allemaal te paard. [...]Er wordt beweerd dat de Duitsers bij de Afsluitdijk zware verliezen lijden en dat de Nederlandse militairen de Duitsers nu weer terug drijven. Het kan best waar zijn, want de Duitsers brengen op diverse plaatsen kanonnen in stelling."</i></p>	Spanvis	Internet
13-5-1940	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Van gevechten in- en om Lemmer is gelukkig niets gekomen. Wel reden er vrachtwagens vanaf Sondel door Lemmer richting Follega. [...]Het</i></p>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<i>kanon naast de gereformeerde kerk is weer weggehaald. [...]Er kwam vandaag nog steeds militair ruitervolk vanaf de Straatweg door Lemmer."</i>		
14-5-1940	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Vandaag waren er nog veel Duitsers in Lemmer. Het naaste nieuws van vandaag was dat Rotterdam door de Duitse luchtmacht is plat gebombardeerd. Nederland heeft gecapituleerd omdat de Duitsers ook Amsterdam en Utrecht zullen bombarderen als Nederland zich niet zou overgeven."</i>	Spanvis	Internet
24-10-1940	Op 24 oktober 1940 vielen in de gemeente Doniawerstal (Friesland) vier brisantbommen in een weiland. Alleen glasschade aan één boerderij gemeld.	077-1328	NIOD
26-6-1941	In de gemeenten Wildervank, Spijkenisse en Doniawerstal zijn in totaal zeven brisant- en 40 brandbommen afgeworpen in vrij veld. Geen schade gemeld.	R58-3578	BaMa
1-11-1941	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Het was gisteravond al vroeg raak. Rond 7.00 uur was de lucht vol vliegtuigen en er werd danig geschoten. Ik hoorde ook een paar extra harde knallen waar ons huis van trilde. Het geluid van de knallen kwam uit de richting Follega. [...]Vandaag bleek dat ik de richting van waaruit het geluid van de knallen kwam, goed had vastgesteld, want er zouden bommen gevallen zijn in de buurt van het tweede brugje, ongeveer twee kilometer de Straatweg uit. Eerst vonden we niets, maar toen we in de Wielen gingen zoeken, vonden we niet ver van de Straatweg verwijderd dus dicht bij het 2° brugje, vijf grote kraters tussen de bomen. [...]Er waren ook enige gaten met een doorsnee van 1 tot 1 1/2 meter in het weke (moerassige) gedeelte vlak bij de Straatweg waar geen bomen staan. Het is best mogelijk dat in deze gaten niet ontplofte bommen liggen."</i>	Spanvis	Internet
27-1-1943	Bombardement van ca. 7600 meter hoogte, omstreeks 11.45 uur, door 23 B-24 Liberators van de 44th Bomber Group met in totaal 92 x 500 lbs bommen	Eversteijn	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	ongeveer evenwijdig aan de voormalige trambaan Lemmer – Joure, langs boerderijen aan de straatweg naar Sneek bij Eesterga tot aan Follega. Het bombardement begon in de Noordoostpolder waar 14 inslagen werden geteld en liep tot op zes kilometer ten noorden van Lemmer.		
3-2-1943	Noodlanding na motorschade van Focke Wulf Fw 190 A-4 met serienummer 0607 van I/JG 1 van de Luftwaffe. De noodlanding vond ten noorden van Lemmer plaats. Het toestel werd voor 30% beschadigd gemeld.	R0427	SGLO
3/4 -2-1943	Ook bij St. Nicolaasga moesten twee Duitse jachtvliegtuigen van het type <i>Focke Wulf</i> noodlandingen maken op 3 en 4 februari 1943. Zij kregen het aan de stok met geallieerde bommenwerpers. Motorschade liepen ze op maar de vliegers hadden geluk, zij bleven ongedeerd.	Rignalda (2012), blz. 104	Literatuur
14-4-1943	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Afgelopen nacht is een Duits vliegtuig in de Brekkenpolder, neergekomen."</i>	Spanvis	Internet
13/14-5-1943	Een Avro Lancaster I met serienummer W4981 van No. 83 Squadron stortte neer nabij Eesterga 2 km ten noorden van Lemmer. Het toestel maakte onderdeel uit van een bombardement op Pilzen, toen het op de terugweg werd neergeschoten door Oblt. L. Linke van het 12./NJG 1.	T2293	SGLO
14-5-1943	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Ook in de richting Balk/Sloten zag ik een vurige gloed, dat daar zal ook wel een brandend vliegtuig zijn neergekomen."</i> <i>Vandaag hoorde ik dat er achter de tramdijk ter hoogte van Eesterga een Engels vliegtuig is neergekomen. De gehele bemanning zou dood zijn."</i>	Spanvis	Internet
12-6-1943	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>" Het was vandaag bijna een maand geleden, dat er in het land achter Eesterga een Engels vliegtuig is neergekomen."</i>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<i>[...]Toen we op de polderdijk waren zijn we richting Follegasloot gelopen. We hadden nog maar een goede 100 meter op de polderdijk afgelegd toen we een groot gat in de wal van de polderdijk vonden. Het stonk er erg naar olie en benzine. De Duitsers hadden kennelijk getracht iets uit het gat te halen maar zo te zien was dat niet gelukt. Misschien zit er wel een vliegtuigmotor diep in de veengrond. Aan de overkant van de sloot zagen we een nog veel groter gat met duidelijke brandsporen."</i>		
26-11-1943	Crash Boeing B-17 Flying Fortress 42-30603. Op de terugweg kreeg het toestel te maken met motorstoring en werd aangevallen door Duitse jagers. Stortte neer nabij Doniaga, ten zuiden van St. Nicolaasga.	T3122	SGLO
26-11-1943	Om 13.00 uur kwam een B-17 F (met serienummer 42-30603) neer in St. Nicolaasga - Doniaga.	Verliesregister	NIMH
26-11-1943	<p>Op 26 november 1943 stortte een Amerikaans vliegtuig neer in een weiland nabij Doniaga ten westen van St Nicolaasga. Dat vond plaats na een luchtgevecht van zo'n tien minuten om ongeveer 12.40 uur. De boerderij van de fam. Zonderland lag er niet ver vanaf.</p> <p>Het vliegtuig was een viermotorige bommenwerper gekenmerkt H.32600. [...]</p> <p>Hun bommen hadden ze uitgeworpen boven Hamburg en Bremen. Ze waren op de terugweg naar hun basis Thurleigh in Engeland.</p> <p>Bijschrift bij foto:</p> <p>Na een luchtgevecht met de Duitse vlieger ██████████ maakte het Amerikaanse Vliegende Fort "Las Vegas Avenger" van 306 Bomb Group in de middag van 26 november 1943 een noodlanding bij Doniaga. De van een aanval op Bremen terugkerende machine werd totaal vernield, maar van de 10 leden tellende bemanning konden zes man het avontuur overleven.</p>	Rignalda (2012), blz. 98	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
26-11-1943	<p>Op 26 november 1943 vond een luchtgevecht plaats in de nabijheid van het dorp Sint-Nicolaasga. Ten gevolge van dit luchtgevecht stortte een viermotorige Amerikaanse bommenwerper neer (H32600). Het toestel kwam neer in een weiland onder behoor van het dorp Doniaga, ongeveer 1 km ten westen van Sint-Nicolaasga.</p> <p>Van de bemanning zijn vier ontsnapt, twee krijgsgevangene gemaakt en vier door het neerstorten om het leven gekomen.</p>	824 829	Gemeentearchief Doniawerstal
26-11-1943	<p>Op 26 november 1943 deden de Amerikanen een record-aanval op Bremen. De eerste formaties passeerden de Zuidwesthoek om 11.20 uur, daarna vlogen van half twaalf tot kwart voor één de Fortresses en Liberators, de Lightnings en de Thunderbolts aan één stuk door het oosten in. Nauwelijks waren de laatste machines in de richting van Duitsland verdwenen of de eerste toestellen keerden alweer huiswaarts, opgewacht door een formatie jagers, die grote cirkels beschreef en samen met de bommenwerpers koers zette naar Engeland. [...]</p> <p>Drie Duitse jagers daverden laag over de bomen van de Trophornsterweg. Wij dachten dat ze de plaat poetsten uit heilig ontzag voor de Amerikanen, maar dat was niet het geval. Want om circa één uur schoten ze een Vliegend Fort neer, dat in een formatie op weg was naar Engeland.</p> <p>Het gebeurde ongeveer boven St. Nicolaasga. Het getroffen Fort gleed uit de formatie en daalde rustig, omzwermd door vijf, zes Duitse jagers, die als razenden vuurden. De Amerikaan maakte zijn laatste reis, maar hij sloeg tot het laatste moment van zich af. De bemanning begon de machine te verlaten. De ene parachute na de andere opende zich in de blauwe lucht met de felwitte wolken. De fanatieke Duitse jachtvliegers namen nu ook de aan hun valschermen dalende mannen onder vuur. Het vliegtuig kwam steeds lager. Het leek, alsof het recht op de lagere school op de Noed aankwam,</p>	Veer (1980), blz. 209	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<p>doch even later veranderde het van koers, draaide af en verdween achter de bomen tussen St. Nicolaasga en Doniaga. [...]</p> <p>Tergend langzaam kwam de machine dicht bij de grond, scheerde over het weiland... De bakboord vleugel raakte even de grond en knapte af. Nu raakte het Fort in zijn geheel de grond. De stuurboordvleugel brak af. De lange vleugelloze romp gleed nog een eindweegs door en kwam geleidelijk tot stilstand.</p>		
26-11-1943	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Even over één hoorde ik in de richting Follega/Doniaga, het geratel van mitrailleurs en boordkanonnen. [...] Een kennelijk aangeschoten Vliegend Fort (Flying Fortress) vloog op niet al te grote hoogte in Noord-Westelijke richting.</i></p> <p><i>Het kreupele vliegtuig werd aangevallen door zeker drie Duitse nachtjagers van het type Messerschmitt ME-110. De Amerikaan verdedigde zich tot het uiterste en gaf behoorlijk vuur af. [...] Opeens zag ik vier parachutes in de lucht hangen, waarschijnlijk een deel van de bemanning van het Amerikaanse vliegtuig. [...]</i></p> <p><i>Het grote fort dwarrelde intussen als een blad naar beneden. [...] Later die middag hoorde ik dat het vliegtuig was neergekomen tussen St. Nicolaasga en Doniaga."</i></p>	Spanvis	Internet
16-12-1943	Om 18.01 uur kwam een Lancaster III (JA853) neer in Follega (ten westen van Tjeukemeer).	Verliesregister	NIMH
16-12-1943	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Het was vanavond erg druk in de lucht en er werd nogal geschoten ook. Vader en ik stonden net voor brood te eten even achter huis de lucht af te zoeken of er ook wat te zien was. Plots zagen we in de richting van Tjerkgaast, hoog in de lucht de streepjes van lichtspoormunitie. Vlak daarop zagen we een vuurbolletje dat rap groter werd. Het leek net of het onze richting uitkwam en we</i></p>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<p>wilden net naar binnen gaan, toen zich een vreselijke explosie voordeed. Ik had de grendel van de achterdeur nog in mijn hand, maar werd net als vader door de sterke luchtdruk tegen de keukenmuur gegooid. Toen we verschrikt omkeken zagen we een enorme vuurbal, die naar het leek recht op ons afkwam, maar eensklaps viel de enorme vuurbal in stukken uiteen naar beneden. Vast weer een slachtoffer van de oorlog.</p> <p>Als het nu maar een Mof is, maar dat betwijfelen we."</p> <p>Uit de aantekeningen van [REDACTED]</p> <p>"'s Avonds om ± 6 uur werd bij Follega, een 4-motorige Lancaster van nr. 7 Squadron RAF neergeschoten door Oberleutnant Heinz W. Schnauffer, 12-N-INJG 1. De stoffelijke overschotten van de volledig verminkte bemanningsleden liggen begraven te Lemmer."</p>		
16-12-1943	<p>In de namiddag van 16 december 1943 tussen 18.00 uur en 18.30 uur hadden boven en in de nabijheid van Lemmer hevige luchtgevechten plaats. Het aanhoudend geknetter van boordwapens vermengde zich met het geluid van explosies, welke zich in het luchtruim voerden. [...]</p> <p>Het andere vliegtuig was neergekomen in een weiland gelegen ten westen van de Rijksstraatweg Lemmer-Sneek achter de boerderij van [REDACTED] wonende te Follega.</p> <p>Ook dit vliegtuig was geheel uit elkaar geslagen. Aan de brokstukken van dit vliegtuig konden wij zien, dat ook dit vliegtuig van Engelse nationaliteit was. In de omliggende weilanden vonden wij een hoeveelheid patronen, een machinegeweer en een lichte mitrailleur.</p> <p>Tussen de wrakstukken van dit vliegtuig, welke in de omgeving verspreid lagen, vonden wij de lijken van zes leden der bemanning.</p> <p>In een weiland gelegen achter de boerderij bewoond door de</p>	989	Gemeentearchief Lemsterland

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<p>veehouder [REDACTED] eveneens staande aan de bovengenoemde Rijksstraatweg te Follega, vonden wij, gedeeltelijk in de grond weggeslagen, zes eivormige ijzeren voorwerpen liggen.</p> <p>Vijf van deze voorwerpen lagen dicht bij elkander en waren door middel van een kabeltje onderling verbonden. De zesde lag naast een door dit weiland gelegen landweg.</p>		
16/17-12-1943	<p>Crash Lancaster III JA853 van No. 7 Squadron RAF. Neergestort ten westen van het Tjeukermeer nabij Follega.</p> <p>Op 16 december 1943 is een Lancaster Mk B1, romPCODE MG-L for Love met serienummer JA853 van het No. 7 Squadron na een luchtgevecht neergestort op het terrein van [REDACTED] te Follega. Deze bommenwerper is geborgen.</p> <p>Voor het neerstorten heeft de bemanning de bommenlast gedropt om te trachten op deze manier een veilige noodlanding te kunnen maken of de basis in Groot-Brittannië nog te bereiken. Eén van de bommen is zonder te zijn gedetoneerd neergekomen op een terrein, plaatselijk bekend gelegen aan de Graverij 5 te Akmarijp.</p> <p>Op 16 december 1943 vond er een luchtgevecht plaats boven Fryslân waarbij een Engelse piloot problemen kreeg met zijn motoren. Het betreffende toestel is later neergestort op een terrein in Follega.</p>	<p>T3217</p> <p>376 a/b</p>	<p>SGLO</p> <p>Gemeentearchief Skarsterlân</p>
17-12-1943	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Het was gisteravond inderdaad een exploderend vliegtuig en helaas ééntje van onze Engelse vrienden. De brokstukken zijn terecht gekomen achter de tramdijk tussen de Follegasloot en de rietkragen ten Zuiden daarvan."</i></p>	Spanvis	Internet
3/4-1-1944	<p>In de nacht van 3 op 4 januari 1944 was omstreeks 01.30 uur een bom neergekomen in het weiland van de heer [REDACTED] wonende te St. Nicolaasga No. 14, gemeente Doniawerstal.</p>	824	Gemeentearchief Doniawerstal

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	Bij nader onderzoek bleek dat de bominslag een gat in de grond had geslagen met een middellijn van ongeveer 5,5 meter. Bij een woonhuis te Doniaga No. 26 waren enkele ruiten gesprongen.		
5-8-1944	Op 5 augustus 1944 omstreeks 14.15 uur werd gemeld dat de goederentram rijdende op het baanvak van Joure naar Lemmer, te Follega, gemeente Lemsterland, was beschoten door een vermoedelijk Engels of Amerikaans vliegtuig. [...] Bij aankomst van de goederentram te Lemmer werd opgemerkt dat de locomotief en de achter deze locomotief zich bevindende wagon, vrij ernstig beschadigd waren door deze beschieting, doch niettemin kon hiermede gereden worden. Drie bemanningsleden van de goederentram waren gewond geraakt en te Follega direct naar het ziekenhuis gebracht. Twee andere bemanningsleden waren licht gewond geraakt. Een van de ernstig gewonde bemanningsleden overleed tijdens het transport naar het ziekenhuis aan zijn verwondingen.	989	Gemeentearchief Lemsterland
5-8-1944	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Even voor drie uur vanmiddag is tussen Follega en Lemmer, de tram door Engelse of Amerikaanse vliegtuigen beschoten. Er was 1 dode en er waren 2 gewonden."</i>	Spanvis	Internet
11-11-1944	Crash Typhoon Ib MN547 van No. 439 Squadron RAF. Neergestort nabij Follega.	T4668	SGLO
11-11-1944	Om 09.30 uur kwam er een Typhoon Ib (MM547) neer in Follega.	Verliesregister	NIMH
11-11-1944	Uit de Oorlogsherinneringen van <i>"Rond het middaguur vlogen er minstens 24 Typhoons over Lemmer van Zuid naar Noord. Het afweergeschut deed zijn uiterste best maar raakte gelukkig niets. [...]"</i> <i>Even later hoorde ik in noordelijke richting hevige ontploffingen. Ik denk dat de Jabo's ergens in het noorden van ons gebombardeerd hebben."</i>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
12-11-1944	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>“Vandaag heb ik gehoord dat één van de Typhoons toch pech heeft gehad en in de buurt van Follega is neergekomen. Zouden de moffen van het luchtdoelgeschut bij Lemmer dan toch een slachtoffer hebben gemaakt? Ik ben ook aan de weet gekomen wat onze geallieerde vrienden gisteren hebben gebombardeerd. Ze hebben een aanval gedaan op de sluizen bij Terhorne. De moffen kunnen voorlopig geen gebruik van de sluizen maken.”</i></p>	Spanvis	Internet
27/28-11-1944	<p>In de nacht van 27 op 28 november 1944, omstreeks 3 uur, is op de trambaan onder het dorp Doniaga, ongeveer 100 meter ten noorden van de overweg, gelegen in de Rijksweg Lemmer – Sneek, een voltreffer geplaatst. Verder waren nog twee bommen neergekomen in de nabijheid van eerstbedoelde bom, ten westen van de trambaan. Bedoelde bommen hadden trechters van ongeveer 7 meter middellijn.</p> <p>De rails over de trambaan waren over een lengte van ongeveer 30 meter ontwricht. Andere beschadigingen zijn niet waargenomen en persoonlijke ongevallen kwamen niet voor.</p>	824	Gemeentearchief Doniawerstal
28/29-11-1944	<p>Vliegtuigen van onbekende nationaliteit – altijd onbekend, terwijl men wist dat het geallieerde toestellen waren – hadden bommen gegooid in de nacht van 28 op 29 november 1944 op de overweg in de Rijksweg Lemmer-Sneek. Er waren bomtrechters veroorzaakt van ongeveer 7 m middellijn. Het proces verbaal vermeldde dat de rails over 30 m waren ontwricht. Ook de tram en de trein waren militaire doelen geworden.</p>	Rignalda (2012), blz. 106	Literatuur
8-4-1945	<p>“De fles is leeg”. Dat korte zinnetje klonk op zondag 8 april om half twee voor de radio. Dat betekende dat alle verzetsmannen, dus de NBS'ers, in actie moesten komen. Zij moesten zorgen dat de opmars van de Canadezen, onze bevrijders, zo snel mogelijk kon gebeuren. Ze moesten bruggen bezet houden zodat die niet opgeblazen konden worden door de Duitsers. Ook moesten ze trek-</p>	Rignalda (2012), blz. 147	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	of draaistangen van bruggen kapot maken of in het water gooien. Wegen en spoorlijnen moesten ze versperren. Kortom, er moest zo vele mogelijk gesaboteerd worden.		
10-4-1945	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Het valt op dat de laatste tijd veel Duitse militairen vanuit de richtingen Sneek, Heerenveen en Kuinre door Lemmer naar Sondel trekken. Het is geen ordelijke doortocht. Het lijkt meer op een wanordelijke vlucht. In plaats van met auto's en paarden zoals ze in 1940 ons dorp binnen kwamen, komen de Duitsers nu op oude fietsen, met boerenkarren en ook wel te voet met handkarretjes."</i></p>	Spanvis	Internet
13-4-1945	<p>Een andere Friese havenplaats, via welke de vijand naar Holland trachtte te vluchten, was Lemmer. Het vervoer over het IJsselmeer zou een hachelijke onderneming worden, maar de angst dreef duizenden in paniek naar de schepen in Lemmer. De Duitsers hadden daar al op gerekend; op vrijdag 13 april werden vier bruggen in de toegangswegen opgeblazen. De haven kon alleen nog via de Noordoostpolder en de brug bij Follega bereikt worden en daar werd druk gebruik van gemaakt. Van verschillende zijden hadden Canadese voorposten de Duitse stellingen bij Follega afgetast, maar die werden met de moed der wanhoop verdedigd. De NSB'ers hadden zich buiten het dorp verzameld, maar het was duidelijk dat zij niet meer dan hand- en spandiensten konden verrichten, totdat de Canadezen met zwaar materiaal zouden ingrijpen.</p>	Wijbenga (1975), blz. 398	Literatuur
13-4-1945	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Honderden, misschien wel duizenden Duitsers trekken door Lemmer. Wat een verschil met de militairen van het Duitse leger dat ons hier op 11 mei 1940, nu bijna 5 jaar geleden zijn schijnbare onoverwinnelijkheid toonde. Rondom Lemmer worden bruggen door de Duitsers opgeblazen. De brug bij Follega is nog intact."</i></p>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
15-4-1945	De Canadezen hadden Joure zonder strijd bezet.	Bollen & Vroemen (1994), blz. 200	Literatuur
15-4-1945	Place: 692878 JOURE sheet 325 Om 9.00 uur moest het regiment verplaatsen. Omstreeks 18.00 kwamen we bij het nieuwe gebied aan. De Batterijen werden gewaarschuwd dat zij zich mogelijk moesten verplaatsen om hun bataljons te steunen. De meeste doelen waren echter buiten schot, dus werd niet gevraagd.	War Diaries – 13th Field Regiment Royal Canadian Artillery	Project44.ca
15-4-1945	Holland Sheet 2A 1:25.000 01.50 Het hele bataljon heeft zich in Meppel verzameld (MR961568 – sheet N1 1:100.000) 06.50 We kwamen aan op onze nieuwe locatie 14.45 Het hele bataljon is in beweging 16.30 Het Bataljon verplaatst zich naar MR698872 sheet 325	War Diaries – Regiment de la Chaudiere	Project44.ca
15-4-1945	Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED] "Toen [REDACTED] en ik vanmiddag een wandelingetje over het nieuwe kerkhof maakten, hoorden we in de richting St. Nicolaasga-Spannenbrug, het gedreun van zware motoren. Wij vermoedden dat het tanks waren van onze a.s. bevrijders. Het was een geluid dat ik nog nooit eerder heb gehoord. Wij raakten er alle drie opgewonden van. Naar verluidt wordt er op drie verschillende plaatsen rond Lemmer gevochten. Ergens tussen Sneek, wat dus waarschijnlijk ook al bevrijd is en Tjerkgaast; tussen Joure, dus vast al bevrijd en St. Nicolaasga en bij Schoterzijl. We hoorden vandaag af en toe het geluid van ontploffingen. Dat kan natuurlijk van alles zijn. De Duitsers zijn nog steeds bezig bruggen op te blazen, zodat het ontploffende granaten kunnen zijn en explosies van het opblazen der bruggen. Onze bevrijding zal wel niet lang meer op zich laten wachten. Je voelt de bevrijding in de lucht hangen en er heerst een gespannen sfeer."	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
16-4-1945	17.00 Tac HQ keert terug naar 688853 in Joure. Om 14.00 namen de Cies het dorp Nicolaasga in.	War Diaries – Regiment de la Chaudiere	Project44.ca
16-4-1945	Kort na middennacht werd “R” Batterij opgeroepen om de Regiment de Chaudiere te ondersteunen. Ze werden ingezet in het vierkant qz6091 (Noed). Later verplaatsten zij naar vierkant 4800 om “P” Batterij te ondersteunen. Er werd niet veel gevraagd. Onze infanterie lijkt vooruit te komen zonder al te veel tegenstand.	War Diaries – 13th Field Regiment Royal Canadian Artillery	Project44.ca
16-4-1945	Op maandag 16 april kwamen nog honderden vluchtelingen naar Lemmer, meest Duitsers, maar er kwamen ook landwachters en soldatenliefjes bij. Hun vervoermiddelen hadden ze overal bij elkaar gestolen: fietsen, paarden en wagens; evenals voedsel, gebruiksvoorwerpen en sieraden. In een halve ring om Lemmer lagen nog getrainde Duitse troepen om de aftocht te dekken. Nadat de grote stroom vluchtelingen doorgelaten was, werd ook de brug bij Follega opgeblazen. De Canadezen waren al vlakbij en brachten hun kanonnen in stelling. [...] En toen, om tien uur 's avonds, begonnen de Canadese kanonnen te vuren. De chaos werd compleet: alleen de soldaten, vooral de SS-ers, hielden het hoofd koel. [...] Langer dan zes uren duurde het bombardement. [...] Toen werd het stiller en stiller. De NBS sloop naar het dorp. Tien woningen hadden een voltreffer gekregen, van andere was het dak afgesprongen en honderden ruiten waren vernield. [...] Overal vond men door de Duitsers achtergelaten goederen, maar de vijand was weg: ook zijn doden en gewonden had hij meegenomen.	Wijbenga (1975), blz. 398-399	Literatuur
16-4-1945	Op 16 april 1945 was de Zuidwesthoek zo goed als vrij. Overal waren de Canadezen opgedrongen, overal waren leden van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten tevoorschijn gekomen met geweren, stenguns, brenguns, bazooka's en Mills 36 handgranaten – wapens gedropt door de R.A.F. In vele gevallen	Veer (1980), blz. 303	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	hadden ze hun wapens gebruikt bij het effenen van het pad voor de Canadezen. [...] Tegen de avond van de 16 ^e was de rol van de Duitsers uitgespeeld en zouden de Canadezen zeggen, dat nergens de bevrijding zo goed was voorbereid als in Friesland.		
16-4-1945	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Lemmer zit vol met Duitse militairen en er zijn ook Nederlandse SS'ers bij. [...]Onder het lopen hoorden we in de richting Follega onophoudelijk gedreun van ontploffingen. Dit gedreun was al vroeg in de middag begonnen, werd ons door andere melkhalers verteld. Het gedreun kon nog steeds van alles zijn. Het door de Duitsers opblazen van bruggen enz., maar volgens mij zijn het ontploffende granaten. [...]</i></p> <p><i>We lagen nog maar net in bed, het was ongeveer 9 uur, toen we een gierend geluid hoorden, gevolgd door een paar scherpe knallen. Ons huis trilde weer eens op zijn grondvesten. [...]Onze straat was volkomen leeg en we hoorden wel verderop de kant van de Nieuwburen uit geschreeuw van Duitsers. Aangezien er geen vliegtuigen in de lucht waren en ik ook eerder op de avond geen vliegtuigen had gehoord, kwam ik met vader tot de conclusie dat er een paar granaten op Lemmer waren afgevuurd. [...]</i></p> <p><i>Weer lagen we nog maar net in bed of daar was weer het gegier van overvliegende granaten gevolgd door meerdere harde knallen. [...]We keken toen door het slaapkamerraam aan de voorkant van het huis en zagen in de richting Schans/N.O.P. een felle rode gloed hangen. Het leek wel of half Lemmer die kant uit in brand stond."</i></p>	Spanvis	Internet
16-4-1945	Op 16 april 1945 trokken nog steeds honderden tegenstanders en Landwachters in gestolen voertuigen naar Lemmer. Om de stad werd in een halve cirkel een geïmproviseerde defensiegordel gelegd. Daarna werd de brug bij Follega opgeblazen. In Lemmer heerste een onbeschrijflijke chaos. De straten waren verstopt door vluchtende Duitsers, die	Bollen & Vroemen (1994), blz. 200	Literatuur

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<p>zelfs vee met zich meevoerden. Om 22.00 uur kwam het Canadese geschut in actie, dat de stad zes uur lang onder vuur nam. [...] ook bij Scharsterbrug, even ten zuiden van Joure, was inmiddels een strijd ontbrand. Een groep van zeventig Duitsers had zich daar verschanst in de zuivelfabriek 'Hollandia'. De Canadezen, die Joure zonder strijd hadden bezet, bonden er de strijd aan. [...] Op 15 en 16 april werd hier strijd geleverd, waarbij een compagnie van de Chaudières de Duitse stellingen in een boot naderde, terwijl een andere compagnie de flank aanviel. Daarna trokken de Duitsers weg langs de oostkant van het Tjeukemeer. Ook bij St. Nicolaasga ontbrandde hevige gevechten, waarna de Duitsers trachtten naar Lemmer te ontkomen. Op 17 april om 13.00 uur was er in St. Nicolaasga geen vijand meer te bekennen. Nu was de weg vrij voor de doorstoot van de Chauds naar Lemmer.</p>		
17-4-1945	<p>09.00 Het hoofdkwartier verhuist naar MR659827 in een school te St. Nicolaasga.</p> <p>09.50 De Tac verhuist naar een boot op MR65828260</p> <p>11.00 We verhuizen weer naar MR65654785, vlakbij de Follega-brug</p> <p>16.45 De Tac verhuist naar Lemmer MR 635739.</p>	War Diaries – Regiment de la Chaudiere	Project44.ca
17-4-1945	<p>"R" Batterij verplaatste terug naar qz 6482 (Noed). De operatie waar "R" Batterij aan mee doet is bijna voltooid.</p>	War Diaries – 13th Field Regiment Royal Canadian Artillery	Project44.ca
17-4-1945	<p>De officiële bevrijdingsdatum van de gemeente Doniawerstal is 17 april 1945. De gemeente werd bevrijd door Franse Canadezen.</p>	420-4 420-28	NIMH
17-4-1945	<p>Uit de Oorlogsherinneringen van [REDACTED]</p> <p><i>"Vanochtend om 4 uur hield de beschieting op en werd het doodstil buiten. Ik ben even daarna in slaap gevallen. Om zeven uur vanmorgen werd ik weer wakker. [...]"</i></p> <p><i>Vader had in de Lemmer geen enkele Duitser meer gezien. Wel liepen er nu leden van de ondergrondse in Lemmer op</i></p>	Spanvis	Internet

Inventarisatie bronnenmateriaal			
Datum	Gebeurtenis/locatie	Bronverwijzing	Archief
	<p>straat. De leden van de ondergrondse hebben als uniform een blauwe overall aan met een oranje band om de arm met de letters "NBS" erop. De ondergrondse mannen droegen allen een stalen wapen bij zich. [...]Overal liepen mannen van de NBS (zo heet nu de ondergrondse). [...]De Duitsers hebben net als onze eigen militairen op 10 mei 1940 bij het invallen van de moffen hadden gedaan, voor de haveningang rijnen tot zinken gebracht.</p> <p>In de loop van de ochtend werden overal de vlaggen uitgestoken en er heerste al een enorme feestvreugde ondanks het verlies van acht Lemsters. Er waren eerst nog geen Engelsen in de Lemmer, maar er werd al vlug rondverteld dat die in aantocht waren vanaf de Straatweg. De Engelse genie was al vroeg bezig met het voorlopig herstellen van de Follegabrug, die gisteravond nog door de moffen is opgeblazen. [...]Na het bezoek aan het kerkhof zijn we de Straatweg uitgegaan om onze bevrijders tegemoet te lopen. Ter hoogte van het Hof van Holland, even voorbij het 2e brugje, zagen we militairen aankomen. [...]Ze vertelden dat ze Franse Canadezen waren en onderling spraken ze dan ook hoofdzakelijk Frans. [...]Ook vertelden ze dat ze tot het "Le Regiment de la Chaudière" behoren. Zij waren verkenningspatrouilles, de rest zou later komen als de brug beter gerepareerd zou zijn."</p> <p>Uit de aantekeningen van [REDACTED]</p> <p>"De kanonnen waarmee de Canadezen in de nacht van 16 op 17 april 1945 Lemmer beschoten, stonden opgesteld op een weilandje bij de Haulsterboschen, tegenover de huizen aan de Haulsterweg, tussen Ouwsterhaule en Haskerhorne.</p>		

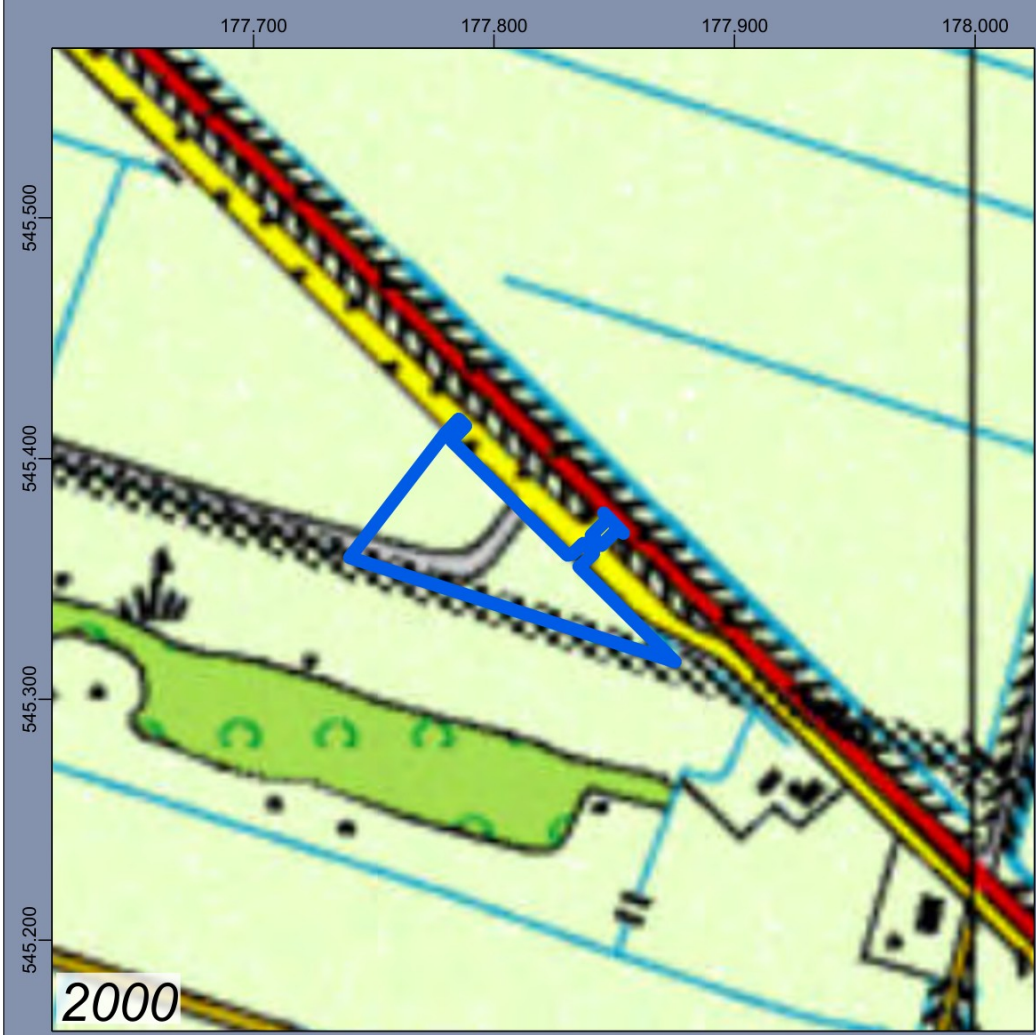
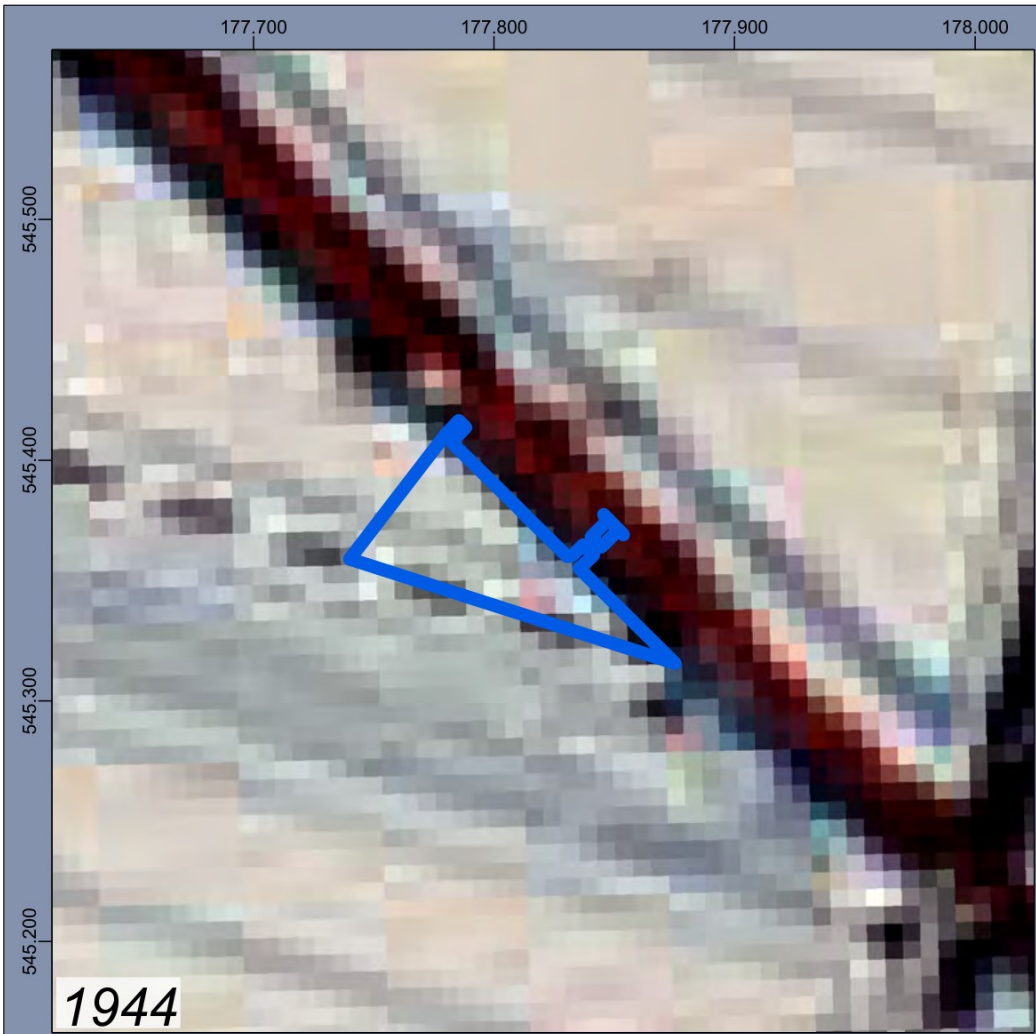
Overzicht ruiming, uitgevoerd door de EODD (MORA's)

Sinds 1971 worden OO-ruiming in Nederland centraal geregistreerd in zogeheten MORA's (Melding, Opdracht, Ruimrapportage en Afdoening). Deze rapporten berusten bij de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD). Er is bij de EODD navraag gedaan naar relevante MORA's voor het onderzoeksgebied: voor het onderzoeksgebied zijn bij de EODD geen relevante MORA's bekend

Mijnenvelden

Voor het onderzoeksgebied zijn geen relevante gegevens omtrent mijnenvelden bekend.

Bijlage 6 – Historisch topografische kaarten

Legenda

 Onderzoeksgebied

Historisch topografische kaarten
Regelstation Tjerkgaast

Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.141
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 7 – Satellietbeeld

Legenda

 Onderzoeksgebied

Satellietbeeld
Regelstation Tjerkgaast

Opdrachtgever: Reddyn B.V.
Projectnummer: 51020724

Status: Definitief
Versie: 1.0
Datum: 6-10-2024
Schaal: 1:3.500
Formaat: A3

Getekend: ES - Gecontroleerd en akkoord: JP
Paraaf:

Bijlage 8 – Geraadpleegde bronnen

Het bronnenmateriaal (literatuur, archiefstukken etc.) wordt bestudeerd op relevante feiten en aanwijzingen die onder meer worden gebruikt voor een goede keuze uit de beschikbare luchtfoto's. Alle betrouwbare bronnen met toegevoegde waarde zijn van belang voor verdere analyse, conclusies en afbakening van (on)verdachte gebieden. In de volgende paragrafen is een overzicht gegeven van de diverse bronnen, die geraadpleegd zijn voor onderhavig onderzoek. Per paragraaf is de betreffende bron omschreven, met daarin:

- een overzicht van wat voor onderhavig onderzoek is geraadpleegd, met nadere vermelding van de inventarissen, toegangsnummers en dergelijke op basis waarvan de bronnen herleidbaar zijn;
- de in de bron aangetroffen relevante gebeurtenissen zijn niet uitgewerkt in betreffende paragraaf, maar in één chronologische overzichtstabel ('Overzicht oorlogshandelingen') in bijlage 5.

Er is voor onderhavig onderzoek geen fysiek bezoek gebracht aan één of meerdere archiefinstellingen: het bronnenonderzoek heeft plaatsgevonden in een database met eerder verworven informatie. De bestudering van de in het navolgende overzicht weergegeven bronnen is niet uitbesteed aan derden. In de gevallen waar digitale gegevens speciaal voor onderhavig onderzoek zijn ingewonnen, is dit vermeld.

Gebruikte zoektermen
Bom* (o.a. bom, bommelding, bomruiming, bomschade)
Mijn* (o.a. mijnenruiming, mijnenopruiming, mijnenveld)
Vlieg* (o.a. vliegtuig, vliegtuigcrash, vliegeraanval)
Bunk* (o.a. Bunker(s))
Project* (o.a. projectiel)
Explos* (o.a. explosie, explosieven stoffen)
Munit* (o.a. munitie, munitieruiming, munitieopslag, munitieontploffing)
Ontplof* (o.a. ontploffing, ontplofbaar, ontplofbare)
Ruim* (o.a. ruiming, ruimen, ruimrapport)
Oorlog* (o.a. oorlog, oorlogsschade, oorlogsgeweld, oorlogshandelingen)
Schade* (schade, schademelding, schadebedrag, schadevergoeding)
Beschad* (o.a. beschadiging)
Bevrijd* (o.a. bevrijding, bevrijdingsgevechten)
Duits* (o.a. Duits, Duitsland)
Brits* (o.a. Britse eenheden)
Engels* (o.a. Britse eenheden)
Amerika* (o.a. Amerikanen, Amerikaanse eenheden)
Canade* (o.a. Canadezen, Canadese eenheden)
Geallieerd* (o.a. geallieerden)
Grana* (o.a. granaat, granaatvuur, granaatinslag, granaatschade)
Verded* (o.a. verdediging, verdedigingswerk)
Lucht* (o.a. luchtbescherming, luchtbeschermingsdienst, luchtaanval, luchtverkeer)
Brand* (o.a. brandweer, brandmelding, brandrapport)
Gevecht* (o.a. gevechten, gevechtshandelingen)
Huis* (o.a. huisnummering)
Vernummer* (o.a. vernummering)
Nummer* (o.a. nummers, nummering)
Dag* (o.a. dagrapporten luchtbeschermingsdienst)
Nacht*
Rapport* (o.a. rapporten (omtrent CE-gerelateerde zaken))
Beschie* (o.a. beschieting)
Crash (o.a. crash van vliegtuigen)
Neer* (o.a. neerstorten, neergestorte)
V.1* of V1* (o.a. V.1 of V1-ruiming)
V.2* of V2* (o.a. V.2 of V2-ruiming)
Aanval* (o.a. aanval, aanvallen)

Polit* (o.a. politionele rapporten, politie)
Maand* (o.a. maandelijkse rapporten)
Milit* (o.a. militair, militair gezag)
Follega
Spannenburch
N354
Straatweg/Strjitwei

Betrouwbaarheid van de bronnen

Conform de richtlijnen in de CS-VROO, paragraaf 3.3.2, dient gerapporteerd te worden hoe de betrouwbaarheid van de gebruikte bronnen is ingeschat. De standaard richtlijnen bij Sweco staan per soort bron vermeld in de tabel 'Beoordeling rapportage' (bijlage 9). Waar in de rapportage afgeweken wordt van deze interne richtlijn, zal dit in de beoordeling vermeld en onderbouwd zijn bij de analyse van het bronnenmateriaal in hoofdstuk 5. Tevens geldt dat gebeurtenissen uit bronnen die Sweco betrouwbaar acht, geen bevestiging van een tweede bron nodig hebben ter bevestiging van de gebeurtenis. In de regel zal Sweco wel – waar mogelijk – een tweede bron raadplegen, omdat dit kan leiden tot een betere afbakening van een verdacht gebied.

Uitwerking van de bronnen

Op basis van de geraadpleegde bronnen is in bijlage 5 een chronologische overzichtstabel opgesteld van de relevante gebeurtenissen in (de omgeving van) het onderzoeksgebied gedurende en na de Tweede Wereldoorlog. In de betreffende tabel is elke gebeurtenis voorzien van een bronverwijzing. De kolom 'archief' verwijst naar het archief waar de informatie vandaan komt, terwijl de kolom 'bronverwijzing' verwijst naar de herkomst van de informatie binnen het gegeven archief.

1) Overzichtslijst gebruikte literatuur

Voor de literatuurstudie zijn de navolgende artikelen en/of boeken geraadpleegd.

Auteur	Titel	Uitgegeven
Amersfoort, H. e.a.,	Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied	's-Gravenhage 2005
Bollen, H. & Vroemen, P.	Canadezen in Actie – Nederland najaar '44 – voorjaar '46	Warnsveld 1994
Copp, T.	The Canadians in Northwest Europe 1944-1945	Toronto 2006
Foreman, J.	The Fighter Command War Diaries: July 1944 to May 1945	2004
Halma, J.T.	Las Vegas Avenger – And Crew of Virgil H. Jeffries 306 th Bomb Group, 423 rd Squadron	2013
Huizinga J.J.	Friesland en de Tweede Wereldoorlog	Leeuwarden 1996
Kampen, L. van	Friesland 1940-1945	Drachten 1989
Klep, C. (red.),	De bevrijding van Nederland 1944-1945, oorlog op de flank	's-Gravenhage 1995
Middlebrook, M.	The Bomber Command war diaries: an operational reference book, 1939-1945	Harmondsworth 1985
Nierstrasz e.a.	De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II, diverse delen	's-Gravenhage
Molenaar, F.J.	De luchtverdediging in de meidagen 1940 (2 delen)	's-Gravenhage 1970
Rignalda, e.a.	Om niet te vergeten de OORLOG 1940-1945 in Doniawerstal en Haskerland	Joure 2012
Veer, J.J. van der	De luchtoorlog boven Zuidwest-Friesland	Bolsward 1980
Wijbenga, P.	Bezettingstijd in Friesland – 3: Het laatste bedrijf	Leeuwarden 1978
Zwanenburg, G.J.	En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, 2 delen	's-Gravenhage 1991 en 1993

2) Overzichtslijst geraadpleegde gemeente en provinciale archieven

Archief gemeente Doniawerstal

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Gemeentehuis Joure te Joure. Hiervan zijn de navolgende archieven geraadpleegd:

Archief van de gemeente Doniawerstal (1895) 1925-1983 (1994)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
128	Stukken betreffende de vaststelling van straatnamen, 1934, 1948-1951, 1954, 1958, 1965-1967, 1969, 1971-1977, 1980-1983.
129	Stukken betreffende een wijziging van dorpsindeling en naamgeving van dorpen, 1948-1951.
824	Stukken betreffende bijzondere voorvallen, waaronder vliegtuigaanvallen, neerstorten van vliegtuigen, aantreffen van bommen en afgeworpen voorwerpen uit vliegtuigen
829	Stukken betreffende in de gemeente begraven buitenlandse militairen, piloten en vliegers, 1943-1945, 1976.
1121	Luchtbeschermingsoefeningen, 1937-1938.
1123	Uitkijkpost in de Nederlands Hervormde Kerk te Langweer, 1938-1942.
1124	Organisatie en samenstelling beschermingsdienst, 1938-1943.
1189	Stukken betreffende de aanleg van een kunstweg Langweer-Rijksweg 43 en het maken van een brug over de Janesloot; met akte van grondafstand en het herstel na het opblazen in de oorlog, 1931, 1934-1938, 1946.
1545	Stukken betreffende de organisatie van de 10-jarige en 25-jarige herdenking van gevallen en bevrijding op 4 en 5 mei en de uitgifte van een boekwerkje ter gelegenheid van de 10-jarige herdenking van de bevrijding, 1954-1956, 1970.

Archief gemeente Lemsterland

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Gemeentehuis Joure te Joure. Hiervan zijn de navolgende archieven geraadpleegd:

Gemeentebestuur Lemsterland 1939-1969	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
986	Luchtbeschermingsdienst Lemmer
987	Luchtbeschermingsdienst Lemmer
989	Bominslagen

Archief gemeente Skarsterlân

De archiefstukken van deze gemeente liggen in het Gemeentehuis Joure te Joure. Hiervan zijn de navolgende archieven geraadpleegd:

Gemeentebestuur Skarsterlân	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
376 a/b	Opsporen vliegtuigbom, Graverij 5 te Akmarijp 2006/2008

Tevens is de beeldbank van het gemeentearchief geraadpleegd.

Beeldbank gemeentearchief	
Beeldnr.	Omschrijving
Nvt	Geen relevant beeldmateriaal aangetroffen

Provinciaal archief provincie Friesland

De archiefstukken van deze provincie liggen in het Tresoar (Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum) te Leeuwarden. Hiervan zijn de navolgende archieven geraadpleegd:

12-02 – Provinciale en Gedeputeerde Staten van Friesland 1919-1961	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
488	Stukken betreffende de bewaking van de binnenwateren in verband met de mogelijke landing van Engelse watervliegtuigen

39 – Militair Gezag in Friesland	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
008-118	Brandmeldingen
008-120	Opruimen van mijnen, benevens een proces-verbaal van een dodelijk ongeval overkomen aan bij het opruimen van projectielen
008-121	Aangiften van mijnenvelden en bijbehorende corr.
036-22	Correspondentie en circulaires i.z. aangifte van mijnenvelden, enz.

350 – Vereniging Friesland 1940-1945 (Documentatiecommissie), 1940-1970	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
584	Brief van de hoofdingenieur van Rijkswaterstaat, arrondissement Leeuwarden, aan de commissaris van het Militair Gezag in Friesland, waarin opgave van in Friesland vernielde bruggen en tot zinken gebrachte vaartuigen wordt gedaan 1945 april 26; met als bijlage staat van bruggen met opgave van plaats, soort brug, beheerder, aard en gevolgen der beschadiging, voorlopige voorziening en plan tot herstel, [1945 april]; met kaarten.

Tevens is de beeldbank van het provinciaal archief geraadpleegd.

Beeldbank provinciaal archief	
Beeldnr.	Omschrijving
Nvt	Geen relevant beeldmateriaal aangetroffen

3) Overzichtslijst geraadpleegde collecties en inventarissen van het NIOD

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
179	Ingekomen en minuten van uitgegane stukken, 16 december 1942 - 21 november 1944
180	Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchalarm, het neerstorten van vliegtuigen en vliegtuigonderdelen en de vondst van niet-ontploffte explosieven, 23 juni 1943 - 28 april 1944
185	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Echt-Zwolle

Toegangsnummer 216K - Collectie Departement van Justitie	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
186	Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen

Toegangsnummer 077 - Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen - Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
518	Verslagen van de Befehlshaber der Ordnungspolizei betreffende de luchtaanvallen op Nederlands grondgebied van 21 tot en met 27 augustus 1940
1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941
1332	Stukken betreffende vijandelijke luchtaanvallen, landingen van vijandelijke vliegeniers, het vinden van versperringsballons, het werpen van springstoffen en het gebruik van sabotagematerialen, 1940-1943
1759	Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943

Tevens is de beeldbank van het NIOD geraadpleegd via www.beeldbankwo2.nl.

Beeldbank NIOD	
Beeldnr.	Omschrijving
Nvt	Geen relevant beeldmateriaal aangetroffen

4) Geraadpleegde toegangen en inventarissen van het Nationaal Archief Den Haag

Toegang 2.04.53.15 – Binnenlandse Zaken; Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
43	Ingekomen en minuten van uitgegane brieven van en aan diverse overheidsinstellingen 1940 – 1941. Commissaris der Koningin in de provincie Friesland, nrs. 18.7.1 - 18.7.23
70	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten 1940-1941. Friesland

Toegang 2.05.44 – Inventaris van het archief van het Nederlandse Gezantschap / Ambassade in Groot-Brittannië (en Ierland tot 1949), 1813-1954	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
1414	Stukken betreffende luchtbombardementen van de R.A.F. op Nederland. 1940-1945.

2.13.71 – Inventaris van de archieven van het Ministerie van Defensie te Londen [1940-1941]; Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
368	Stukken betreffende luchtbombardementen in Nederland. 1941, 1944-1945
576	Stukken betreffende luchtaanvallen op en inundaties van Nederland. 1940-1943
577	Stukken betreffende luchtaanvallen op en inundaties van Nederland. 1944-1945

2.13.167 – Inventaris van het archief van het 2e Geniecommandement, Bureau Registratie Verdedigingswerken van het Ministerie van Defensie (zgn. 'Bunkerarchief'), (1923) 1946-1987 (1992)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
272-284	Blokkaarten van werken, 1951
285-296	Overzichtskaarten

5) Geraadpleegde archief in het Semistatisch archief van het Ministerie van Defensie

Archief MMOD 1945-1947	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
44	B t/m E

6) Overzicht geraadpleegde stukken van het NIMH

Collectie 409 - Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Uit de overige geraadpleegde gegevens kwamen geen aanwijzingen van relevante oorlogshandelingen tijdens de Duitse invasie van Nederland in mei 1940.

Collectie 420 - Burgemeestersverklaringen '40-'45	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
1 t/m 24	Burgemeestersverklaringen betreffende de aankomst van Duitse (en later) geallieerde eenheden, opgaves van de onderdelen en commandanten, gedenktekens, monumenten en (veld)graven
25 t/m 51	Burgemeestersverklaringen betreffende (o.a.) de bevrijdingsdatum, verzetsdaden, verzetslieden en gesneuvelden bij verzetsdaden
50	Opgave bevrijdingsdata van Nederlandse gemeenten op plaatsnaam
51	Overzicht van Duitse eenheden in Nederland op plaatsnaam (lijst samengesteld door Militärarchiv Freiburg/ Wehrmacht Auskunft Stelle)

Collectie 492 - De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
20	Beknopt overzicht van de krijgsverrichtingen der Koninklijke Landmacht, kaarten

Collectie 575 - Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940-1945)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

Tevens is de beeldbank van het NIMH geraadpleegd.

Beeldbank NIMH	
Beeldnr.	Omschrijving
Nvt	Geen relevant beeldmateriaal gevonden

- 7) Geraadpleegde bronnen bij de EODD
Zowel de MORA's als de mijnenkaarten zijn geraadpleegd. De resultaten hiervan zijn opgenomen in bijlage 5.
- 8) Geraadpleegde toegangsnummers van het National Archives te Londen
Om te voldoen aan de richtlijnen met betrekking tot de gegevens van de RAF, zoals vermeld in het Certificatieschema, is Wardocs B.V. geraadpleegd. Dit bedrijf levert gegevens over bomaanslagen en/of vliegtuigongelukken uit buitenlandse archieven, zoals The National Archives in Londen, The National Archives and Records Administration in College Park Washington en het Bundesarchiv-Militärarchiv in Freiburg.

- 9) Geraadpleegde inventarissen van het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung)	
RL 2-II/205	9. - 21. Mai 1940
RL 2-II/206	22. - 27. Mai 1940
RL 2-II/207	28. Mai - 2. Juni 1940
RL 2-II/208	3. - 8. Juni 1940
RL 2-II/209	9. - 14. Juni 1940
RL 2-II/210	15. - 22. Juni 1940
RL 2-II/211	23. - 30. Juni 1940
RL 2-II/211a	1. - 6. Juli 1940
RL 2-II/212	7. - 20. Juli 1940
RL 2-II/213	21. Juli - 1. Aug. 1940

RL 2-II – Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffeführungsstab, 1931-1945	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung)	
RL 2-II/1025	2. - 11. Aug. 1940
RL 2-II/1026	12. - 16. Aug. 1940
RL 2-II/214	15. - 22. Sept. 1940
RL 2-II/215	23. Sept. - 1. Okt. 1940
RL 2-II/216	3. - 13. Okt. 1940
RL 2-II/217	14. - 24. Okt. 1940
RL 2-II/218	25. Okt. - 4. Nov. 1940
RL 2-II/219	5. - 13. Nov. 1940
RL 2-II/220	14. - 19. Nov. 1940
RL 2-II/221	20. - 26. Nov. 1940
RL 2-II/222	27. Nov. - 3. Dez. 1940
RL 2-II/223	4. - 12. Dez. 1940
RL 2-II/224	13. - 21. Dez. 1940
RL 2-II/225	22. - 31. Dez. 1940
RL 2-II/226	1. - 9. Jan. 1941
RL 2-II/227	10. - 18. Jan. 1941
RL 2-II/228	19. - 31. Jan. 1941
RL 2-II/229	1. - 9. Febr. 1941
RL 2-II/230	10. - 18. Febr. 1941
RL 2-II/231	19. - 28. Febr. 1941
RL 2-II/232	1. - 8. März 1941
RL 2-II/233	9. - 16. März 1941
RL 2-II/234	17. - 21. März 1941
RL 2-II/235	22. - 24. März 1941
RL 2-II/236	25. - 31. März 1941
RL 2-II/237	1. - 7. Apr. 1941
RL 2-II/238	8. - 14. Apr. 1941
RL 2-II/239	15. - 22. Apr. 1941
RL 2-II/240	23. - 30. Apr. 1941
RL 2-II/241	1. - 6. Mai 1941
RL 2-II/242	7. - 14. Mai 1941
RL 2-II/243	15. - 26. Mai 1941
RL 2-II/244	27. Mai - 7. Juni 1941
RL 2-II/245	8. - 15. Juni 1941
RL 2-II/246	16. - 25. Juni 1941
RL 2-II/247	26. - 30. Juni 1941
RL 2-II/248	1. - 6. Juli 1941
RL 2-II/249	7. - 12. Juli 1941
RL 2-II/250	13. - 18. Juli 1941
RL 2-II/251	19. - 24. Juli 1941
RL 2-II/252	25. - 31. Juli 1941
RL 2-II/253	1. - 9. Aug. 1941
RL 2-II/254	10. - 16. Aug. 1941
RL 2-II/255	17. - 22. Aug. 1941
RL 2-II/256	23. - 28. Aug. 1941
RL 2-II/257	29. Aug. - 3. Sept. 1941
RL 2-II/258	4. - 8. Sept. 1941
RL 2-II/259	9. - 14. Sept. 1941
RL 2-II/260	15. - 20. Sept. 1941
RL 2-II/261	21. - 26. Sept. 1941
RL 2-II/262	27. Sept. - 2. Okt. 1941
RL 2-II/263	3. - 9. Okt. 1941
RL 2-II/264	10. - 14. Okt. 1941
RL 2-II/265	15. - 18. Okt. 1941
RL 2-II/266	19. - 23. Okt. 1941
RL 2-II/267	24. - 28. Okt. 1941
RL 2-II/268	28. Okt. - 3. Nov. 1941
RL 2-II/269	4. - 9. Nov. 1941
R19 – Hauptamt Ordnungspolizei	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
341	Einsatz einzelner Sparten der Ordnungspolizei.- Lagemeldungen Nr. 1377-1381, 1389, 1391-1396, 1402-1407, 1410-1421. Febr. 1945 – Apr. 1945
803	Lagemeldungen über Luftangriffe auf das Reichsgebiet (vereinzelt auch Holland und Norwegen), Nov. 1940 – Febr. 1941

R58 - Reichssicherheitshauptamt	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
3578	Feindliche Luftangriffe.- Lagemeldungen, Bd. 1 Mai-Dez. 1941
3579	Feindliche Luftangriffe.- Lagemeldungen, Bd. 2 Mai-Dez. 1941
3580	Feindliche Luftangriffe.- Lagemeldungen, Bd. 3 Jan.-Sept. 1942
3581	Feindliche Luftangriffe.- Lagemeldungen, Bd. 4 Apr.-Juli 1943

10) Geraadpleegde luchtfoto's

In navolgende tabel is een overzicht weergegeven van de voor het onderzoeksgebied geraadpleegde luchtfoto's van het onderzoeksgebied. In bijlage 4 is middels een kaart de situering van de luchtfoto's weergegeven. Er is gestreefd naar het zo goed mogelijk georefereren van de geraadpleegde luchtfoto's (minimaal 10 referentiepunten per luchtfoto die zo goed mogelijk zijn verspreid over het luchtfotobeeld). Echter zijn de tijdens de Tweede Wereldoorlog genomen luchtfoto's zelden perfect te plaatsen op de huidige topografie. Derhalve dient rekening te worden gehouden met een georeferentieafwijking van 5 meter. Indien er twee of meerdere luchtfoto's van dezelfde run van het onderzoeksgebied beschikbaar waren, is er middels het fotogrammetriesoftwareprogramma 'Meshroom' een 3D-interpretatie uitgevoerd.

De luchtfoto-interpretatie wordt uitgevoerd, gebaseerd op de huidige NAVO-normen. Het betreft de luchtfoto-interpretatieprocedures en NAVO-richtlijnen voor luchtfoto-interpretatie - ATP47(B). Conform NAVO-richtlijnen zullen de luchtfoto-interpretatiebevindingen vergezeld gaan van een uitspraak over de betrouwbaarheid van de beoordeling:

- Bevestigd: betrouwbaarheid grenst aan zekerheid. De waarneming kan worden bevestigd met een tweede bron (betrouwbaarheid 99%).
- Waarschijnlijk: Sweco is overwegend zeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto (betrouwbaarheid 50% of hoger).
- Mogelijk: de organisatie is overwegend onzeker van de validiteit van de classificatie van het object op de luchtfoto (betrouwbaarheid lager dan 50%).

Datum	Fotonr	Sortie	Indicatie oorlogshandeling	Classificatie indicatie	Archief
26-12-1944	3059	16-1536	Inundatie Landman Polder, drie bomkraters nabij kruising Rijksweg en Trambaan	Bevestigd	ZWO
18-03-1945	3009	16-1862	Inundatie Landman Polder, drie bomkraters nabij kruising Rijksweg en Trambaan	Bevestigd	ZWO
18-03-1945	3010	16-1862	Inundatie Landman Polder, drie bomkraters nabij kruising Rijksweg en Trambaan	Bevestigd	ZWO

Voor een analyse van de op de luchtfoto's waargenomen oorlogshandelingen en of deze al dan niet leiden tot het afbakenen van verdachte gebieden, wordt verwezen naar paragraaf 5.1 'Analyse' van deze rapportage.

Motivatie selectie luchtfoto's

Bovenstaande luchtfoto's zijn gekozen op basis van datum, kwaliteit en dekking van het onderzoeksgebied.

Van het hierboven gestelde over te raadplegen luchtfotocollecties en te inventariseren en selecteren luchtfoto's kan, mits in overleg met de opdrachtgever, vanwege doelmatigheidsoverwegingen worden afgeweken indien reeds in een vroegtijdig stadium duidelijk is dat het gehele onderzoeksgebied op basis van de tot dan toe verzamelde en geïnterpreteerde luchtfoto's als verdacht gebied zal worden aangemerkt. Indien deze onderzoekskeuze is gemaakt, dient dit duidelijk in de rapportage te worden beschreven.

11) Geraadpleegde krantenberichten

Ten behoeve van het onderzoek naar contra-indicaties in de vorm van OO-ruimingen over de periode 1940-1972 is in ieder geval gezocht naar krantenberichten via de online zoekmachine Delpher en via de verzameling krantenknipsels uit het archief van de Hulpverleningsdienst (Nationaal Archief toegang 2.04.110).

Delpher		
Datum	Krant	Titel artikel
Nvt	Nvt	Geen relevante krantenartikelen aangetroffen

Nationaal archief	
Toegang 2.04.110 – Korps Hulpverleningsdienst (1945-1974)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
20	Registers met krantenknipsels inzake explosieven
21	Registers met krantenknipsels inzake explosieven, 1945-1947
22	Registers met krantenknipsels inzake explosieven, 1957-1959
27	Register met krantenknipsels inzake ongevallen met oorlogstuig. [1965-1970]
28	Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst. [1947-1970]

12) Kadaster

Diverse historische topografische kaarten, verkregen via www.topotijdreis.nl.

13) Library and Archives Canada (LAC), Ottawa, Canada

RG24M - Maps and cartographic material	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante gegevens aangetroffen

RG24-C-3 War Diaries from Directorate of Military Operations and Intelligence	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante gegevens aangetroffen

14) Overzicht geraadpleegde stukken uit The National Archives UK (TNA UK)

Londen

WO 171 War Office Allied Expeditionary Force, North West Europe (British Element): War Diaries, Second World War	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

AIR 14 Air Ministry: Bomber Command	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

AIR 15 Air Ministry and Admiralty: Coastal Command	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
AIR 16 Air Ministry: Fighter Command	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
AIR 27 Air Ministry and successors: Operations Record Books, Squadrons	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
1935	Squadron Number: 487 RNZAF
AIR 37 Air Ministry: Allied Expeditionary Air Force, later Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (Air), and 2nd Tactical Air Force: Registered Files and Reports	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
715	2nd Tactical Air Force: Daily log: Sept-Oct (1944)
716	2nd Tactical Air Force: Daily log: Nov-Dec (1944)
717	2nd Tactical Air Force: Daily log: Jan-Feb (1945)
718	2nd Tactical Air Force: Daily log: Mar-May (1945)
15) Overzicht geraadpleegde stukken uit National Archives and Record Administration II (NARA II at College Park (VS))	
RG 18 - Records of the Army Air Forces	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 92 - Records of the Office of the Quartermaster General	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 242 - National Archives Collection of Foreign Records Seized	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 243 - Records of the U.S. Strategic Bombing Survey	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 331 - Records of Allied Operational and Occupation Headquarters, World War II	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 338 - Records of U.S. Army Operational, Tactical, and Support Organizations (World War II and Thereafter)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 341 - Records of Headquarters U.S. Air Force (Air Staff)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen
RG 342 - Records of U.S. Air Force Commands, Activities, and Organizations	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

RG 373 - Records of the Defense Intelligence Agency	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

RG 498 - Records of Headquarters, European Theater of Operations, United States Army (World War II)	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen

16) Ike Skelton Combined Arms Research Library

Digital Library	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
p4013coll8_5785	WWII German map, France, 04 September 1944.
p4013coll8_5784	WWII German map, Dover-Laon, 13 September 1944.
p4013coll8_5780	WWII German map, France, 16 September 1944.
p4013coll8_5787	WWII German map, France, 20 September 1944.
p4013coll8_5794	WWII German map, France, 28 September 1944.
p4013coll8_5791	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück/Dover-Laon, 9 October 1944.
p4013coll8_5783	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück/Dover-Laon, 24 October 1944.
p4013coll8_5789	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück /Dover-Laon, 30 October 1944.
p4013coll8_5788	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück/Dover-Laon, 11 November 1944.
p4013coll8_5790	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück /Dover-Laon, 17 November 1944.
p4013coll8_5782	WWII German map, Leeuwarden-Osnabrück /Dover-Laon, 29 November 1944.

17) Stichting Menno van Coehoorn

Documentatiecentrum	
Inv. Nr.	Omschrijving archiefstuk(ken)
Nvt	Geen relevante stukken aangetroffen.

18) Geraadpleegde (overige) websites

Websites	
Link	Beschrijving
www.ikme.nl	Webkaart met militair erfgoed
www.vergeltungswaffen.nl	Database met betrekking tot V-wapens in Nederland
www.oorlogsbronnen.nl	Een digitaal platform voor bronnen met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog en Nederland
www.beeldbank.cultureelerfgoed.nl	Beeldbank van cultureel erfgoed in Nederland, o.a. historische kadastrale kaarten
www.dinoloket.nl	Ondergrondgegevens
www.tracesofwar.nl	Sporen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland
www.topotijdreis.nl	Historische kaarten kadaster
www.parallel.co.uk/netherlands	Gegevens omtrent de bouwjaren van gebouwen
www.bunkerinfo.nl	Website met gegevens over bunkers
www.historiejouren.nl	Website van het Historisch Werkverband Skarsterlân
www.spanvis.com	Website over de geschiedenis van Friesland, hoofdzakelijk Lemmer en de Zuidwesthoek van Friesland.
www.hetdorsintnyk.jouwweb.nl	Website met de geschiedenis van St Nicolaasga

19) Geraadpleegde getuigen

Indien er een getuigenverklaring is afgenomen, zijn de relevante gegevens terug te vinden in de chronologische tabel ('Overzicht oorlogshandelingen') in bijlage 5. De verklaring is daarin dan geciteerd. Het origineel van de getuigenverklaring wordt bij Sweco gearchiveerd.

Bijlage 9 – Beoordeling rapportage

Uitvoerder beoordeling: [REDACTED]
Beoordeelde rapport: Vooronderzoek Ontplofbare Oorlogsresten
Onderzoek conflictperiode: Regelstation Tjerkgaast
Kenmerk: NL24-648800269-104806
Rapportagedatum: 06-10-2021
Normtekst: CS-VROO

Algemene eisen					
Onderwerp	Norm	Ja	Nee	N.v.t.	Opmerkingen
Is de aanleiding van het onderzoek omschreven?	§2.5	x			
Is de doelstelling van het onderzoek omschreven?	§2.5	x			
Is de afbakening van het onderzoeksgebied omschreven?	§2.5	x			
Is de uitvoeringmethode van het onderzoek omschreven?	§2.5	x			
Zijn de bij het onderzoek betrokken personen omschreven?	§2.5	x			
Zijn de rapportage en OO-bodembelastingkaart geaccordeerd door een door het management bevoegd persoon?	§2.5	x			
Inventarisatie van bronnenmateriaal					
Onderwerp	Norm	Ja	Nee	N.v.t.	Opmerkingen
Algemeen					
Is er onderzoek gedaan naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van OO indicaties?	§2.3.1	x			
Is er onderzoek gedaan naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van OO (contra-indicaties)?	§2.3.1	x			
Beschikt de organisatie over procedure waarin de methodiek van het onderzoek is vastgelegd?	§2.3.1	x			
Is het gebruikte bronmateriaal omschreven, inclusief bronverwijzing?	§2.3.1	x			
Zijn de gebruikte bronnen te herleiden voor derden?	§2.3.1	x			
Bevatten bronverwijzingen minimaal een collectie, -archief en/of inventarisnummer?	§2.3.1	x			
Literatuur					
Is omschreven welke literatuur is geraadpleegd?	§2.1.1	x			
Is op basis van literatuuronderzoek een lijst opgesteld met oorlogshandelingen die relevant zijn voor de mogelijke aanwezigheid van OO in het onderzoeksgebied (indicaties) met een verwijzing naar datum?	§2.1.1	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§2.3.2		x		Literatuur voor vooronderzoek loopt in betrouwbaarheid uiteen van weinig betrouwbaar tot zeer betrouwbaar. Dit komt door de zeer uiteenlopende achtergronden van auteurs inzake opleiding, ervaring en motivatie. Ook is de betrouwbaarheid van literatuur sterk afhankelijk van de bronnen die eraan ten grondslag liggen. Zonder een tweede bron kan de literatuur niet zonder meer als betrouwbaar worden beschouwd.
Gemeentearchieven					
Zijn de stukken van de luchtbeschermingsdienst geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.2	x			

Zijn de stukken van de aangetroffen/geruimde OO geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.2	x			
Zijn de oorlogsschaderapporten geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.2	x			
Zijn er, indien er aanwijzingen zijn dat in een gebied OO zijn achtergebleven, stukken met betrekking tot relevante naoorlogse werkzaamheden geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.2	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§2.3.2	x			Archiefstukken uit gemeentearchieven bevatten in de regel de meest gedetailleerde, eigentijdse en betrouwbare informatie voor oorlogshandelingen in de gemeente, getroffen locaties, afhandelingen betreffende het zoeken en/of ruimen van OO en naoorlogse werkzaamheden.
Provinciaal Archief					
Zijn de stukken van de luchtbeschermingsdienst geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.3	x			
Zijn de stukken van de aangetroffen/geruimde OO geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.3	x			
Zijn de oorlogsschaderapporten geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.3	x			
Zijn er, indien er aanwijzingen zijn dat in een gebied OO zijn achtergebleven, stukken met betrekking tot relevante naoorlogse werkzaamheden geraadpleegd? Zo nee, is dit vermeld in de rapportage?	§2.1.3	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x			Archiefstukken uit het provinciaal archief bevatten in de regel gedetailleerde, eigentijdse en betrouwbare informatie voor oorlogshandelingen in de gemeente, getroffen locaties, afhandelingen betreffende het zoeken en/of ruimen van OO en naoorlogse werkzaamheden.
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie					
Is er voldoende informatie aanwezig voor het vormen van een totaalbeeld van oorlogshandelingen in het gebied? Zo nee, is de literatuurcollectie van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie geraadpleegd?	§2.1.5	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x	x		Archiefstukken uit collectie 216K betreffen in de regel vergelijkbare stukken als die uit het gemeentearchief en het provinciaal archief. Indien dit het geval is en de verbalisant van het archiefstuk iemand betrof die op locatie is geweest of een directe medewerker betrof van degene die op locatie is geweest, dan geldt hetzelfde als gesteld is voor de betrouwbaarheid van de archiefstukken uit het gemeentearchief en het provinciaal archief. Collectie 077 bevat samenvattende rapporten, die gebaseerd zijn op de originele rapporten, telegrammen of een telefoonbericht. Hierbij bestaat de kans op fouten bij het overnemen en samenvatten van informatie. Deze rapporten zijn dus niet uit eerste hand en daarom worden de details (aantallen OO, exacte locaties, e.d.) als minder betrouwbaar gezien, hoewel de gebeurtenis zelf wel als betrouwbaar wordt gezien. Het verdient de voorkeur om bevestiging van de details middels een tweede bron te verkrijgen.
Nationaal Archief te Den Haag					
Is de collectie “Binnenlandse Zaken”(toegangsnummer 2.04.53.15), waarin de berichten van gemeenten aan de Rijksinspectie Luchtbescherming te Den Haag in de periode 1940-1943 zijn ontsloten, geraadpleegd?	§2.1.6	x			

Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x			In het Nationaal Archief van Den Haag is onder toegang 2.04.53.15 – ‘Binnenlandse Zaken’ een collectie berichten beschikbaar van gemeentes gericht aan Rijksinspectie Luchtbescherming te Den Haag. Dit zijn meldingen van de gemeentes en provincies betreffende gebeurtenissen waarbij voorwerpen vanuit de lucht in de gemeente terecht zijn gekomen, vliegtuigbeschietingen en bombardementen. De stukken beslaan voornamelijk de periode 1940-1943. Deze stukken voegen weinig tot niets toe aan de processen-verbaal van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeentes zelf, maar wanneer die stukken verloren zijn gegaan, zijn de stukken uit 2.04.53.15 waardevolle bronnen van informatie. Zodoende zijn de stukken van deze toegang verplicht te raadplegen conform de richtlijnen van het CS-VROO.
Semistatische archiefdiensten (SSA) Ministerie Defensie te Rijswijk					
Is de collectie van de Mijn- en Munitieopruimingsdienst (“MMOD”), waarin de ruimingen in de periode 1945-1947 zijn ontsloten, geraadpleegd.	§2.1.7	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x			De ruimingsrapporten van de MMOD (periode 1945-1947) worden als zeer betrouwbaar gezien wat betreft de gebeurtenis en het soort gemelde OO. De locatieaanduidingen van aangetroffen OO zijn in de regel echter onnauwkeurig (vaak het adres van het perceel waar OO zijn aangetroffen, soms een centraal meldpunt zonder aanduiding van de locatie van de OO) waar in bepaalde gevallen rekening mee gehouden dient te worden in de afbakening van een verdacht gebied. De ruiming van OO door deze instantie zijn echter zeer betrouwbare (contra)indicaties voor de conclusies ten aanzien van het onderzoeksgebied.
Nederlands Instituut voor Militaire Historie					
Is collectienummer 575 van het Nederlands instituut voor Militaire Historie geraadpleegd?	§2.1.4	x			
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x	x		Collectie 575 omvat door het verzet opgestelde rapporten en kaarten van Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen. In deze collectie zijn kaarten van verdedigingswerken en meldingen van troepenbewegingen en resultaten van geallieerde bombardementen te vinden. Deze meldingen zijn in de regel betrouwbaar, maar details (datum van gebeurtenis en aantallen bommen e.d.) wijken regelmatig af door de beperkte mogelijkheden van ‘human intelligence’ spionage. Een tweede bron (in de regel een eigentijdse luchtfoto) wordt meestal geraadpleegd om het verdachte gebied beter af te kunnen bakenen.
Indien er grondgevechten hebben plaatsgevonden in de periode 10 mei 1940 tot en met 17 mei 1940, is collectienummer 409 van het Nederlands instituut voor Militaire Historie geraadpleegd?	§2.1.4		x		Collectie 409 ‘Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940’ is niet geraadpleegd, omdat er geen aanwijzingen van gevechtshandelingen in en in de omgeving van het onderzoeksgebied tijdens de Duitse inval van Nederland in mei 1940 zijn aangetroffen.
Kan de informatiebron op zichzelf als betrouwbaar worden beschouwd aangaande de feiten die de bron vermeldt?	§3.2.3	x			<u>Collectie 409</u> Deze gevechtsverslagen en rapporten zijn grotendeels korte tijd na de gevechten in mei 1940 opgesteld aan hand van direct betrokkenen. Voor oorlogshandelingen gepleegd in de meidagen van 1940 zijn deze verslagen de meest betrouwbare bron.
Explosieven Opruimings Dienst Defensie					
Is de database met meldingen van aangetroffen OO geraadpleegd?	§2.1.7	x			
Zijn ingeval van meldingen de MORA’s/VO’s geraadpleegd?	§2.1.7	x			
Is de database met collectie mijnenveldkaarten geraadpleegd?	§2.1.7	x			
Zijn ingeval van mijnenvelden de mijnenveldruimrapporten geraadpleegd?	§2.1.7	x			